TURINYS

ĮVADAS 1
1. ATKURIAMOJO TEISINGUMO TURINYS IR PROCESINĖ FORMA 8
1.1. Atkuriamojo teisingumo turinys ir požymiai 8
1.2. Atkuriamojo teisingumo procesinė forma baudžiamajame procese 13
1.3. Esminiai reikalavimai keliami mediacijos įgyvendinimui baudžiamajame procese 18
2. MEDIACIJOS IR SUSITAIKYMO INSTITUTO SANTYKIS 20
2.1. Kaltininko pagrindinių bylos aplinkybių pripažinimas 21
2.2. Nukentėjusiojo interesų užtikrinimas 24
2.2.1. Potenciali nauda 25
2.2.1.1 Turtinės žalos atlyginimas 26
2.2.1.2 Neturtinės žalos atlyginimas 33
2.2.2. Potenciali rizika 37
2.3. Savanoriškas šalių dalyvavimas mediacijos procese 42
2.4. Aktyvus šalių dalyvavimas mediacijos procese siekiant susitarimo padedant nešališkam tarpininkui 44
2.5. Mediacijos proceso konfidencialumas 48
2.6. Galimybė atsižvelgti į šalių susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu 51
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 53
LITERATŪRA 57
ANOTACIJA 65
ANOTATION 66
SANTRAUKA 67
SUMMARY 68
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ ..... **Error! Bookmark not defined.**

ĮVADAS

Šiuolaikinėje vakarų visuomenėje, sprendžiant nusikaltimo aukos ir teisės pažeidėjo[1] konfliktą, dažniausiai yra pasirenkamas teisminis ginčų sprendimo būdas. Tačiau vis labiau įsitvirtina suvokimas, jog dominuojantis baudžiamojo konflikto sprendimo būdas turi tam tikrų trūkumų. Nusikaltimų aukos, teisės pažeidėjai ir bendruomenės nariai, kurie susiduria su nusikalstamumu, dažnai jaučia, kad teisingumo įgyvendinimas nepatenkina jų poreikių. Teisingumą siekiantys įgyvendinti pareigūnai - teisėjai, teisininkai, prokurorai, probacijos ir lygtinio paleidimo pareigūnai, kalėjimų darbuotojai – taip pat neretai išreiškia nusivylimą baudžiamosios justicijos efektyvumu ir ieško, kaip jį gerinti. Kriminologinėje literatūroje stebima stipri pozicija, kad teisingumo procesas labiau gilina socialines žaizdas ir konfliktus, o ne prisideda prie jų gydymo ar taikos visuomenėje palaikymo, ir nurodoma, kad atkuriamasis teisingumas gali padėti išspręsti kai kuriuos iš paminėtų trūkumų. Būtent todėl nuo 1970 metų kaip alternatyva tradicinei teisinei sistemai tūkstančiuose bendruomenių ir daugelyje šalių visame pasaulyje atsirado nemažai įvairių programų ir metodų, sietinų su atkuriamojo teisingumo idėjomis.[2] Šios programos ir metodai šiuo metu yra gana gerai išvystyti ir kaip alternatyva teisminiam ginčų sprendimo būdui įvairiomis formomis yra praktikuojami nemažoje dalyje Europos valstybių[3].

Pažymėtina, kad žymia dalimi prie atkuriamojo teisingumo koncepcijos vystymo ir plėtojimo Europos Sąjungoje (toliau – ir ES) yra prisidėję Europos Parlamentas (toliau – ir EP) ir Europos Sąjungos Taryba (toliau – ir EST), kurie, siekdami užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą baudžiamojo proceso metu, 2012 m. spalio 25 d. priėmė direktyvą Nr. 2012/29/ES (toliau – ir Direktyva), kuria nustatė būtiniausius nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartus bei įpareigojo valstybes nares ne vėliau kaip iki

---

[1] Atkreiptinas dėmesys, kad terminai „nusikaltimo auka“ ir „teisės pažeidėjas“ yra įprastai Europos Sąjungos baudžiamojoje teisėje vartojami terminai, tačiau kalbant apie Lietuvos BK ir BPK siekiant apibūdinti paminėtus proceso dalyvius šiame darbe atitinkamai taip pat bus vartojami terminai „nukentėjusysis“, „kaltininkas“ ir „įtariamasis“.

[2] Howard, Zehr and Ali Gohar, *The Little Book of Restorative Justice* (Pennsylvania: Good Books, 2002), 2, prieiga per internetą: http://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf

[3] 2009 balandžio 27-29 dienomis Budapešte, Vengrijoje buvo surengta Europinė konferencija, kurios metu buvo aptariami geriausi praktikos pavyzdžiai europoje įgyvendinant atkuriamąjį teisingumą baudžiamajame procese. Šios konferencijos metu įvairių Europos šalių (Austrijos, Lenkijos, Vokietijos, Vengrijos, Graikijos, Italijos, Airijos, Čekijos, Kroatijos, Slovakijos, Švedijos) atstovai pateikė atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo pavyzdžius savo šalyje. Karin Bruckmuller, et al., “Restorative practices in criminal procedure during pre-trial stage and court procedure,“ iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure*. Karin Bruckmuller, Christoph Koss, Wojciech Juszkiewicz, Arthur Hartmann, Dominic Kelly, Andrea Matouskova, Antonija Žižak, Vasso Artinopoulou, Theo Gavrielides, Peter Mražek, Maritha jacobsson, Lottie Wahlin (Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010), 109-215, prieiga per internetą: http://www.iars.org.uk/sites/default/files/Restorative%20justice%20report%20_%20Hungary.pdf

2015 m. lapkričio 16 d. priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus savalaikiam šios Direktyvos įgyvendinimui[4].

Analizuojant minėtos Direktyvos nuostatas, prieita prie išvados, kad valstybės narės yra įpareigojamos, nepažeidžiant nusikaltimo aukos ir teisės pažeidėjo teisių, užtikrinti, kad, esant šių proceso šalių savanoriškam sutikimui, jiems būtų suteikta galimybė pasinaudoti procedūra, kurios metu abi šalys galėtų aktyviai dalyvauti, sprendžiant tarp jų dėl nusikalstamos veikos iškilusį ginčą, padedant trečiajai nešališkai šaliai, kuri siektų sutaikyti abi proceso šalis. Tokiu būdu nusikaltimo aukos ir teisės pažeidėjo susitaikymas neabejotinai buvo susietas su tam tikrų atkuriamojo teisingumo idėjų įgyvendinimu baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 38 straipsnyje įtvirtintas alternatyvus apkaltinamajam nuosprendžiui ginčų sprendimo būdas, kurį pritaikius viešojo kaltinimo bylose kaltininkas gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis susitaikė su nukentėjusiuoju. Šio instituto taikymo procedūros numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau ir BPK).

Tačiau atlikta įvairių norminių teisės aktų ir Lietuvos Respublikos (toliau – ir LR) teisminės praktikos apžvalga baudžiamosiose bylose, autoriaus manymu, skatina kelti klausimą, ar BK 38 straipsnyje įtvirtinto kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose turinys ir jo taikymo procedūros atitinka šiandienines atkuriamojo teisingumo raidos tendencijas ir užtikrina proceso šalims galimybę pasinaudoti Direktyvoje numatytomis procesinėmis garantijomis.

Autorius taip pat pažymi, kad susitaikymo institutas yra reglamentuotas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 413 straipsnyje, kuriame yra numatyta galimybė kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikyti privataus kaltinimo bylose, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad minėtas institutas jau yra gana plačiai nagrinėtas kitų autorių[5], jis šiame darbe nebus tiriamas ir dėmesys jam nebus skiriamas.

Baigiamojo darbo aktualumas. Šis darbas aktualus tuo, kad Lietuvos valstybė, kaip ES narė, prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus, kylančius iš Direktyvos, o jos įgyvendinimo terminas baigėsi 2015 m. lapkričio 16 d., tačiau atlikta LR teisės aktų analizė, autoriaus manymu, kelia pagrįstų abejonių, ar šiuo metu BK 38 straipsnyje įtvirtintas susitaikymo institutas ir jo taikymo procedūros pilnai užtikrina Direktyvos įgyvendinimą. Valstybės narės, neįgyvendinusios

[4] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Europos Sąjungos ofiacialusis leidinys, L 315, (2012), 27 str. 1 d., prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=LT

[5] Eglė Matuzienė, „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma," (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014).

direktyvų per numatytą terminą, laikomos padariusios pakankamai rimtą pažeidimą, kas suteikia teisę asmenims, nukentėjusiems dėl Direktyvos neįgyvendinimo, pareikšti valstybei ieškinį dėl žalos kompensavimo[6]. Atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos neįgyvendinimas arba netinkamas jos įgyvendinimas gali lemti ne tik asmenų teisių suvaržymus, bet ir tam tikrus nuostolius valstybei, šis darbas neabejotinai aktualus, todėl yra poreikis įvertinti, ar yra konstitucinės prielaidos Direktyvos įgyvendinimui LR baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese, bei atlikti detalesnę ES bei LR teisės aktų analizę, siekiant nustatyti, kokie reikalavimai valstybėms narėms yra keliami, siekiant įgyvendinti Direktyvos nuostatas, o juos nustačius ištirti, ar LR teisės aktuose įtvirtinto susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose turinys užtikrina proceso šalims galimybę pasinaudoti Direktyvoje numatytomis procesinėmis garantijomis LR baudžiamajame procese.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis

Prie atkuriamojo teisingumo turinio atskleidimo ir idėjų plėtojimo savo darbais nemažai yra prisidėję tokie užsienio autoriai, kaip H. Zehr, A. Gohar, G. Johnstone, D. W. van Ness.

H. Zehr ir A.Gohar savo darbuose yra nagrinėję atkuriamojo teisingumo turinį, pagrindinius jo požymius, poreikį ir naudą teisinei sistemai.[7]

G. Johnstone ir D. W. van Ness savo darbuose yra nagrinėję atskiras atkuriamojo teisingumo koncepcijas, probleminius aspektus, susijusius su šių koncepcijų įgyvendinimu praktikoje.[8]

Susitaikymo institutą savo darbuose fragmentiškai yra nagrinėję tokie autoriai, kaip R.Ažubalytė, A. Baranskaitė, I.Michailovič.

R.Ažubalytė savo darbuose yra nagrinėjusi nusikalstamos veikos aukos ir asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, susitarimo instituto baudžiamajame procese santykį su mediacija, kai kuriuos probleminius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose numatyto susitaikymo viešojo kaltinimo bylose reglamentavimo ir taikymo klausimus[9], taip pat atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir diskrecinio baudžiamojo persekiojimo santykį, diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir nekaltumo prezumpcijos santykį, įtariamojo teisės į teismą užtikrinimą, įgyvendinant diskrecinį baudžiamąjį persekiojimą, mediacijos formų (rūšių), įtvirtintų kai kurių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose, pagrindinius aspektus[10],

---

[6] Case 178/94, Dillenkofer and others v. Bundesrepublik Deutschland, 1996, E.C.R. I-04845.
[7] Howard Zehr and Ali Gohar, *supra* note 2.
[8] Gerry Johnstone and Daniel Van Ness, *Handbook of Restorative Justice* (USA, Canada: Willan Publishing, 2007).
[9] Rima Ažubalytė, „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų," *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 33–40, http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154942025/DS.002.0.01.ARTIC
[10] Rima Ažubalytė, „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis," *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 16–24, http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154945259/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content

baudžiamosios bylos nutraukimo teisme institutą, kuriuo įgyvendinama teismo teisė atleisti asmenį, galimai padariusį nusikalstamą veiką, nuo baudžiamosios atsakomybės, ir jo konstitucinius pagrindus[11].

A.Baranskaitė savo darbuose yra nagrinėjusi BK numatyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto procesinę realizavimo tvarką, įtvirtintą BPK[12], atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto visuminį reguliavimą LR įstatymuose, jo taikymo praktiką ir trūkumus[13].

I.Michailovič savo darbuose yra nagrinėjusi atkuriamojo teisingumo charakteristiką, mediacijos, kaip atkuriamojo teisingumo modelio, pritaikymo galimybes baudžiamojoje justicijoje, tam tikrus atkuriamojo teisingumo elementus LR baudžiamojoje teisėje, aptarusi atskirus EP ir EST priimtos direktyvos Nr. 2012/29/ES reglamentavimo klausimus ir jos įgyvendinimo problematiką LR[14].

Pažymėtina, kad dauguma paminėtų autorių atliko tyrimus dar iki Direktyvos priėmimo ir įgyvendinimo nacionalinėje teisėje, taigi jų darbais bus remiamasi tiek, kiek jie padės atskleisti temą, kurios pagrindinis akcentas yra išnagrinėti Direktyvos nuostatų tinkamo įgyvendinimo Lietuvos teisėje prielaidas.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Šis darbas yra naujas ir unikalus tuo, kad jame yra pateikiamas gilesnis požiūris į atkuriamąjį teisingumą, jo turinys atskleidžiamas analizuojant teorijoje vyraujančias atkuriamojo teisingumo koncepcijas, kurios lietuvių autorių anksčiau nėra nagrinėtos. Darbe tokiu būdu išskiriami ne tik esminiai atkuriamojo teisingumo, kaip reiškinio, bet ir jo procesinės formos požymiai. Nagrinėjamas 2012 metais EP ir EST išleistos Direktyvos Nr. 2012/29/ES turinys, atliekama šiuo metu galiojančių LR teisės aktų, naujausios teisminės praktikos analizė, siekiant nustatyti, ar BK 38 straipsnyje įtvirtintas susitaikymo institutas ir atitinkamuose BPK straipsniuose įtvirtintos šio instituto taikymo procedūros užtikrina Direktyvoje keliamus reikalavimus atkuriamojo teisingumo paslaugoms viešojo kaltinimo bylose. Darbo metu nustatytus reguliavimo prieštaringumus bei spragas siūloma taisyti atsižvelgiant į užsienio valstybių taikomą praktiką, įgyvendinant atkuriamąjį teisingumą baudžiamojoje justicijoje.

---

[11] Rima Ažubalytė, „Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme," *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 41-47, http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367185825563/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content

[12] Agnė Baranskaitė, „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos," *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66-71, http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162840525/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content

[13] Agnė Baranskaitė, *Taikos sutartis baudžiamojoje* teisėje (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007).

[14] Ilona Michailovič, et al., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014).

Tyrimo šaltiniai. Rengiant šį baigiamąjį darbą, buvo naudotasi įvairiais norminiais aktais, EP ir EST priimtomis direktyvomis, Europos Tarybos Ministrų Komiteto (toliau – ir ETMK) priimtomis rekomendacijomis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir LR KT) nutarimais, Europos Teisingumo Teismo (toliau – ir ETT) sprendimais, Lietuvos teismų praktika, moksliniais teisės šaltiniais tiek lietuvių, tiek anglų kalbomis. Kaip jau minėta, darbe taip pat remtasi žymių užsienio šalių atkuriamojo teisingumo idėjų plėtotojų, kaip H. Zehr, A.Gohar, G.Johnstone, D. W. van Ness, o taip pat tokių autoritetingų teisininkų, kaip R. Ažubalytė, A.Baranskaitė, I. Michailovič, darbais ir nuomone.

Baigiamojo darbo reikšmė. Darbe pateikiami tyrimo rezultatai, išvados ir pasiūlymai turėtų leisti aktų leidėjams patobulinti EP ir EST priimtos Direktyvos įgyvendinimo nuostatas LR baudžiamojoje justicijoje: t. y. padėti tobulinti šiuo metu LR galiojantį susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutą, siekiant užtikrinti tinkamą Direktyvos įgyvendinimą LR baudžiamojoje justicijoje. Šis darbas taip pat galėtų būti naudingas ir kitiems autoriams, ateityje nagrinėsiantiems susitaikymo instituto, reglamentuoto baudžiamuosiuose įstatymuose, atkuriamojo teisingumo, taip pat ir mediacijos turinį.

Tyrimo tikslas. Ištirti, ar LR baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuotas susitaikymo institutas ir jo taikymo procedūros atitinka Direktyvoje keliamus minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose, bei atskleidus susitaikymo instituto reguliavimo ir taikymo baudžiamajame procese trūkumus pateikti išvadas ir pasiūlymus, kaip šalinti šiuos trūkumus.

Tyrimo uždaviniai. Tam, kad būtų pasiekti minėti tikslai, darbe būtina įgyvendinti šiuos uždavinius:

1. Atskleisti atkuriamojo teisingumo turinį ir jo procesinę formą baudžiamajame procese.
2. Nustatyti iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose.
3. Ištirti, ar LR baudžiamojoje justicijoje veikiantis susitaikymo institutas viešojo kaltinimo bylose ir jo taikymo procedūros užtikrina iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus, keliamus atkuriamojo teisingumo paslaugoms viešojo kaltinimo bylose.
4. Pateikti išvadas ir pasiūlymus probleminių klausimų sprendimui.

Tyrimo metodika. Šiame darbe, atskleidžiant atkuriamojo teisingumo turinį ir procesinę jo išraiškos formą baudžiamajame procese, buvo taikomi loginis, dedukcinis, apibendrinimo metodai. Nustatant iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose, taikyti istorinis, sisteminis, dokumentų analizės, loginis, lingvistinis, apibendrinimo metodai. Aiškinant teisės aktų, reglamentuojančių susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose ir Direktyvos turinį, jų sąveikos

klausimus, taikyti dokumentų analizės, loginis, dedukcijos, indukcijos metodai. Siekiant įvertinti, ar LR baudžiamojoje justicijoje veikiančio susitaikymo instituto teisinis reglamentavimas ir taikymo procedūros užtikrina iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose, taikytas komparatyvistikos (lyginamasis) metodas. Pateikiant išvadas taikytas apibendrinimo metodas.

Tyrimo hipotezė. Susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose reguliavimas ir taikymo procedūros tik iš dalies užtikrina Direktyvoje numatytos mediacijos paskirtį ir nukentėjusiojo interesus.

Ginamieji teiginiai. Realaus žalos atlyginimo sąlygos įtraukimas į būtinąsias susitaikymo sąlygas visiškai užtikrintų nukentėjusiojo teisę į žalos atlyginimą.

Susitaikymas, kaip būtinoji sąlyga, neatitinka mediacijai keliamų reikalavimų ir gali pažeisti asmenų lygiateisiškumo principą.

Siekiant užtikrinti procesinių nukentėjusiojo ir įtariamojo interesų apsaugą, būtina nustatyti procedūras, numatančias aiškią, nešališką ir dėl to procesiškai saugią susitarimo dėl žalos atlyginimo bei kitų sąlygų, inicijavimo, vykdymo bei rezultatų pateikimo baudžiamąjį procesą vykdantiems pareigūnams procedūrą.

Tik autonomiška susitaikymo procedūra, veikianti ne baudžiamojo proceso rėmuose, gali užtikrinti nešališkos šalies dalyvavimą joje ir tokios procedūros konfidencialumą.

Darbo struktūra. Baigiamasis darbas susideda iš įvado, dviejų pagrindinių dėstymo dalių, baigiamas išvadomis ir pasiūlymais, šaltinių sąrašu, anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmojoje baigiamojo darbo dalyje analizuojamas atkuriamojo teisingumo turinys, nagrinėjamos teorijoje vyraujančios atkuriamojo teisingumo koncepcijos, išskiriami joms bendri esminiai požymiai, jų santykis su procesine atkuriamojo teisingumo forma baudžiamajame procese. Atliekama Direktyvos bei kitų tarptautinių rekomendacinio pobūdžio teisės aktų analizė, siekiant nustatyti iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose.

Antrojoje darbo dalyje aptariamos konstitucinės prielaidos alternatyvių ginčų sprendimo būdų diegimui LR baudžiamojoje justicijoje, visapusiškai analizuojamas LR baudžiamojoje justicijoje veikiantis susitaikymo institutas ir jo taikymo procedūros viešojo kaltinimo bylose, atliekama teisminės praktikos apžvalga, siekiant išsiaiškinti, ar LR baudžiamojoje justicijoje veikiantis susitaikymo institutas ir jo taikymo procedūros užtikrina iš Direktyvos kylančius minimalius reikalavimus atkuriamojo teisingumo paslaugoms viešojo kaltinimo bylose.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šis darbas yra reikšmingas tuo, jog jame pateikiama aktuali, nauja ir išsami informacija apie atkuriamąjį teisingumą, jo įgyvendinimo prielaidas ir galimą

įgyvendinimo formą LR baudžiamojoje justicijoje. Tokiu būdu šis darbas gali būti reikšmingas tobulinant LR baudžiamosios justicijos sistemą, jos teisinę bazę, siekiant efektyvesnio ir veiksmingesnio susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose reglamentavimo baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese. Darbe pateikiamos išvados ir pasiūlymai turėtų padėti įstatymų leidėjams tobulinti LR baudžiamojoje justicijoje veikiantį susitaikymo institutą ir taip užtikrinti Direktyvoje keliamus minimalius reikalavimus atkuriamojo teisingumo paslaugoms viešojo kaltinimo bylose.

1. ATKURIAMOJO TEISINGUMO TURINYS IR PROCESINĖ FORMA

1.1. Atkuriamojo teisingumo turinys ir požymiai

Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad Direktyvoje atsiradus naujam[15] terminui „atkuriamasis teisingumas“, atsirado būtinumas išanalizuoti, koks yra šio termino turinys, nes manytina, kad tik teisingas termino „atkuriamasis teisingumas“ interpretavimas gali leisti tinkamai įvertinti susitaikymo instituto tobulinimo poreikį.

Autorius iš karto pastebi, kad nors tarp atkuriamojo teisingumo teorijų plėtotojų yra bendras sutarimas, jog atkuriamasis teisingumas gali būti išreikštas įvairiomis formomis, tačiau vieningos nuomonės dėl atkuriamojo teisingumo apibrėžimo šiuo metu nėra[16]. Tą galima pastebėti iš toliau pateikiamų pavyzdžių.

Pavyzdžiui, atkuriamojo teisingumo teoretikas T.Marshall atkuriamąjį teisingumą apibūdina kaip procesą, kurio metu „visos su konkrečiu teisės pažeidimu susijusios šalys susirenka kartu spręsti, ką daryti su teisės pažeidimo padariniais ir su galima to teisės pažeidimo įtaka ateičiai“[17]. Vienas iš JAV atkuriamojo teisingumo teorijų plėtotojų, kriminologas profesorius H. Zehr, pateikia alternatyvią atkuriamojo teisingumo definiciją, kurioje, skirtingai nei T. Marshall, labiau akcentuoja teisingą pažeistų santykių atkūrimą, apibūdindamas atkuriamąjį teisingumą kaip „procesą, į kurį įtraukiami asmenys, susiję su konkrečiu nusikaltimu, kurie bendrai identifikuoja padarytą žalą, jų poreikius ir įsipareigojimus, siekiant sureguliuoti konfliktą ir kiek įmanoma teisingiau atstatyti pažeistus interesus“[18]. P. McCold ir T. Wachtel atkuriamąjį teisingumą apibrėžia kaip „procesą, kuriame dalyvauja tiesiogiai suinteresuoti asmenys ir sprendžia, koks geriausias būdas ištaisyti nusikalstamu elgesiu padarytą žalą“[19]. D. W. van Ness atkuriamąjį teisingumą apibūdina kaip „bet kurį procesą, kuriame auka, kaltininkas ir/ar kiti su nusikaltimu susiję

---

[15] Iki Direktyvos priėmimo, terminas – atkuriamasis teisingumas, tarptautiniuose teisės aktuose reglamentuojančiuose baudžiamąjį procesą, nebuvo minimas, todėl tai suponuoja apie savotišką jo naujumą.

[16] Cindy J. Smith, “International Policy Formation: The Development of Restorative Justice Policy Within The United Nations,“ *European Journal on Criminal Policy and Research* 11, 1 (2005): 32, http://download.springer.com.ezproxy.mdx.ac.uk/static/pdf/81/art%253A10.1007%252Fs10610-005-2991-9.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Flink.springer.com%2Farticle%2F10.1007%2Fs10610-005-2991-9&token2=exp=1460240336~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F81%2Fart%25253A10.1007%25252Fs10610-005-2991-9.pdf%3ForiginUrl%3Dhttp%253A%252F%252Flink.springer.com%252Farticle%252F10.1007%252Fs10610-005-2991-9*~hmac=a64a4f9f6a2fd7551042d87a3f8955ce8b1d52a2c2fc85f40ac13c494c0f9fee

[17] Tony F. Marshall, *Restorative Justice: An Overview* (London: Home Office, 1999), 5, prieiga per internetą: http://fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf

[18] Howard Zehr and Ali Gohar, *supra* note 2, p. 40.

[19] Paul McCold and Ted Watchel, “Restorative Justice Theory Validation,“ iš *Restorative Justice: Theoretical Foundations*, E. Weitekamp and H-J. Kerner (Eds.), (Cullompton: Willan Pub, 2002), 111.

individai ar bendruomenės nariai kartu aktyviai dalyvauja spręsdami nusikaltimo iškeltas problemas“[20]. G.Bazemore ir M.Umbreit atkuriamojo teisingumo definicijos nepateikia, tačiau mano, kad „pamatinė atkuriamojo teisingumo vertybė yra subalansuoti kaltininko, nukentėjusiojo ir visuomenės poreikius“[21].

Manytina, kad viena iš sąlygų, lemiančių tokį vieningo termino apibrėžimo nebuvimą, yra ta, kad atkuriamojo teisingumo terminas vartojamas įvairiose mokslo šakose. Terminas „atkuriamasis teisingumas“ vartojamas viktimologijos, kriminologijos, psichologijos, sociologijos, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir kitų mokslo šakų doktrinose. Be to, net ir tos pačios mokslo šakos autoriai dažnai atkuriamąjį teisingumą, kaip reiškinį, nagrinėja įvairiais aspektais, kas, manytina, iš esmės apsunkina galimybę rasti bendrą konsensusą dėl termino „atkuriamasis teisingumas“ reikšmės. Šiuo atveju G. Johnstone ir D. W. Van Ness netgi teigia, kad vieningo termino „atkuriamasis teisingumas“ ne tik, kad nėra, bet jo ir negali būti[22]. Todėl autorius mano, kad šiame darbe dėl to būtų racionaliau kalbėti apie atkuriamąjį teisingumą ne kaip apie reiškinį, bet apie jam būdingus požymius, kas, manytina, ir leistų nustatyti jo išraiškos formą baudžiamajame procese.

Autoriaus manymu, siekiant išskirti tam tikrus požymius, būdingus atkuriamajam teisingumui, šiuo atveju pirmiausiai reikėtų aptarti teorijoje išskiriamas tris koncepcijas, kurios iš esmės ir sudaro atkuriamojo teisingumo turinį. G. Johnstone ir D. W. Van Ness vadina jas „susitikimo koncepcija“ *(encounter conception)*, „reparatyviąja koncepcija“ *(reparative conception)*, „transformuojamąja koncepcija“ *(transformative conception)*[23].

G. Johnstone ir D. W.Van Ness teigia, kad visos įvardintos koncepcijos turi susitikimo *(encounter)*, reparacijos *(reparation)* ir transformacijos *(transformation)* požymių, tačiau esminis skirtumas tarp koncepcijų yra tas, kad jose yra akcentuojamos skirtingos atkuriamojo teisingumo sritys[24]. Tokiu būdu autoriai, neneigdami tam tikrų skirtumų tarp koncepcijų, pažymi, kad būtent tai, kas yra bendra šioms koncepcijoms, ir turėtų padėti neatitolti nuo atkuriamojo teisingumo esmės.

Susitikimo koncepcija. Ši atkuriamojo teisingumo koncepcija akcentuoja tai, kad šalims, paveiktoms nusikalstamos veikos, turėtų būti suteikta galimybė susitikti ir nuspręsti, kas jas labiausiai tenkintų reaguojant į nusikalstamą veiką[25]. Šio proceso atkuriamoji paskirtis pasireiškia

---

[20] Daniel Van Ness, “Proposed Basic Principles on the Use of Restorative Justice: Recognising the Aims and Limits of Restorative Justice,“ iš *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Von Hirsch A., Roberts J., Bottoms A. E., Roach K., Schiff M (Eds.), (Oxford: Hart, 2004), 167.
[21] Heater Strang, *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice* (Oxford: Claredon Press, 2002), 44.
[22] Gerry Johnstone and Daniel Van Ness, *supra* note 8, p. 19-20.
[23] *Ibid.*
[24] *Ibid.*, p. 17.
[25] *Ibid.*

tuo, kad procesas vadovaujasi vertybėmis, kurios nustato proceso rėmus ir padeda šalims apibrėžti trokštamus rezultatus[26]. Kiti autoriai, kalbėdami apie susitikimo koncepciją, tiki, kad apskritai negalima kalbėti apie kažką atkuriamo, „[...] jeigu susitikime nedalyvauja auka, kaltininkas ir kiti asmenys, susiję su konkrečia nusikalstama veika“[27]. Trumpiau tariant, ši koncepcija dėmesį sutelkia į šalių susitikimą, turint tikslą aptarti nusikalstamos veikos sukeltas pasekmes ir numatant priemones joms ištaisyti. Šios koncepcijos autoriai sutinka, kad atkuriamasis procesas gali būti naudojamas net tada, kai apskritai jokia nusikalstama veika nebuvo padaryta, pavyzdžiui, situacijose, kai kyla konfliktas tarp kaimynų ar kai tam tikras problemas reikalinga spręsti šeimoje[28]. Taigi iš esmės šios koncepcijos autoriai numato labai platų jos pritaikymo potencialą, apimantį ne tik baudžiamąją justiciją.

Reparacijos koncepcija. Ši atkuriamojo teisingumo koncepcija akcentuoja tai, kad reaguojant į nusikalstamą veiką būtina siekti atstatyti padarytą žalą, kuri pasireiškė dėl padarytos nusikalstamos veikos[29]. Šio proceso atkuriamoji paskirtis pasireiškia tuo, kad procesas vadovaujasi vertybėmis, kurios nustato teisingumo procesų rėmus ir rezultatus, skirtus skatinti padarytos „žalos atstatymą“ *(healing)*[30]. Kiti autoriai, kalbėdami apie reparacijos koncepciją, mano, kad nusikalstama veika padaryta žala gali būti atstatyta tik aktyviai į ją reaguojant, ir pažymi, kad geriausi rezultatai pasiekiami susitikus šalims atkuriamajame procese *(restorative process)*[31]. Taip pat pažymi, kad ši koncepcija neapibūdina kažko, kaip atkuriamo, jeigu tai neteikia tam tikro žalos atlyginimo aukai, o galbūt ir visuomenei bei pačiam kaltininkui[32]. Šios koncepcijos esmė yra poreikis ištaisyti žalą, kuri pasireiškė kaip nusikalstamos veikos rezultatas[33]. Šios koncepcijos autoriai sutinka, kad toks poreikis geriausiai patenkinamas atkuriamojo proceso metu, tačiau yra pasirengę ieškoti ir kitų būdų, kuriais žala galėtų būti ištaisyta netgi nesant atkuriamojo proceso[34]. Pavyzdys galėtų būti situacijos, kai nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo nebuvo nustatytas arba kai nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo nenori dalyvauti atkuriamajame procese[35].

---

[26] Gerry Johnstone and Daniel Van Ness, *supra* note 8, p. 17.
[27] Daniel Van Ness and Karen Heetderks Strong, *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice* (3rd edition), (Cincinati: LexisNexis, 2006), 42.
[28] United Nations Office of Drugs and Crime, *Hand book on Restorative Justice Programmes* (Austria, 2006), 103-104, prieiga per internetą: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf
[29] Gerry Johnstone and Daniel Van Ness, *op. cit.*
[30] *Ibid.*
[31] Daniel Van Ness and Karen Heetderks Strong, *op. cit.*
[32] *Ibid.*
[33] United Nations Office of Drugs and Crime, *op. cit.*, p. 105.
[34] *Ibid.*
[35] *Ibid.*

Transformacijos koncepcija. Gerry Johnstone ir D. Van Ness teigia, jog ši atkuriamojo teisingumo koncepcija akcentuoja tam tikras atkuriamąsias įžvalgas *(restorative insight)*, kad iš esmės mes visi esame santykinai susiję sudėtingais saitais su visa žmonija ir ją supančia aplinka[36]. Šių santykių atkuriamoji paskirtis pasireiškia tuo, kad jie yra lydimi kitų žmonių, įvairių struktūrinių elementų, o taip pat mūsų pačių transformavimo vizijos[37]. Ši koncepcija neapibūdina kažko, kaip atkuriamo, jeigu tai nepašalina struktūrinių kliūčių, trukdančių atkurti pilnavertiškus ir darnius santykius[38]. Derėtų pažymėti, kad struktūrinės kliūtys čia turėtų būti suprantamos, kaip tokios, kurios be fizinių išorinės aplinkos aspektų apima ir formalias bei neformalias taisykles, reguliuojančias visą sąveikavimo sistemą[39]. Tai daug platesnė koncepcija nei dvi anksčiau minėtos, nes ji siekia „[...] atstatyti pažeistus santykius keliuose visuomenės lygiuose“[40]. Koncepcija apima ne tik atkuriamuosius procesus ir tam tikrus žingsnius, siekiant ištaisyti padarytą žalą, bet ir koncentruoja dėmesį į struktūrinį ir individualų neteisingumą[41]. Ji identifikuoja ir mėgina išspręsti priežastis, slypinčias pačiame nusikalstamume, tokias kaip skurdas ir neužimtumas[42].

Pažymėtina tai, kad nors visų trijų paminėtų koncepcijų šalininkai sutinka dėl atkuriamojo proceso reikalingumo ir reikšmingumo, visgi kiekvieni iš jų įtraukia elementų, kurių kitos koncepcijos šalininkai nepriskiria prie atkuriamųjų[43].

Transformacijos koncepcijos šalininkai remiasi nuostata, kad atkuriamajame teisingume nėra vietos bausmei, nes atkuriamajam teisingumui yra keliamas tikslas ištaisyti padarytą žalą, o ne sukelti dar didesnę, lyginant su ta, kuri jau padaryta. Kitų koncepcijų šalininkai, nors ir sutinka su pastarąja nuostata, tiki, kad atkuriamasis procesas ir jo rezultatai turi daug bausmės elementų, tokių kaip pasmerkimas elgesio, pažeidžiančio visuomenės normas, ir įpareigojimas sumokėti tam tikrą kainą už padarytą pažeidimą.[44]

Kita problema ta, kad koncepcijų šalininkai nesutaria, kokiu mastu atkuriamasis teisingumas turėtų būti apibrėžtas, tai yra, ar atkuriamasis teisingumas apima tik atkuriamąjį procesą, ar ir įvairias paslaugas ir programas, skirtas suteikti paramą aukoms bei užtikrinti kaltininko resocializacijos procesus. Pavyzdžiui, koncepcijų šalininkai vieningai sutaria, kad yra keletas šalių dalyvavimo atkuriamajame procese būdų. Akivaizdžiausias - kai auka ir kaltininkas

---

[36] Gerry Johnstone and Daniel Van Ness, supra note 8, p. 17
[37] *Ibid.*
[38] Daniel Van Ness and Karen Heetderks Strong, *supra* note 27.
[39] Julian Ouellet, “Structural Barriers to Agreement: Beyond Intractability,“ žiūrėta 2016-02-19, http://www.beyondintractability.org/essay/structural-barriers
[40] Daniel Van Ness and Karen Heetderks Strong, *op. cit.*
[41] United Nations Office of Drugs and Crime, *supra* note 28, p. 104.
[42] *Ibid.*
[43] *Ibid.*
[44] *Ibid.*

susitinka tiesiogiai *(personally)*, tačiau kai kuriais atvejais auka ir kaltininkas atkuriamajame procese gali dalyvauti ir netiesiogiai, pavyzdžiui, nusiųsdamos savo atstovą arba išdėstydamos savo įžvalgas raštu. Tačiau, jeigu šalys nėra suinteresuotos ar neturi galimybės dalyvauti atkuriamajame procese netgi ir netiesioginiu būdu, susitikimo koncepcijos šalininkai konstatuotų, kad tokioje situacijoje nėra tinkamo atkuriamojo atsako. Tuo tarpu kitų dviejų koncepcijų šalininkai ieškotų kitų atkuriamojo proceso galimybių, tokių, kaip įvairios paslaugos, kuriomis teikiama parama aukoms, kaltininko reintegracijos programos ar galimybė pakviesti aukas susitikti ir aptarti pagrindines nusikalstamumo ir teisingumo problemas su kaltininkais, nesusijusiais su konkrečia nusikalstama veika, dėl kurios auka patyrė tam tikrą žalą. Taigi iš esmės galima pastebėti, kad reparacijos ir transformacijos koncepcijų šalininkai būtų linkę teigti, kad minėtos paslaugos ir programos iš tiesų yra atkuriamos, o susitikimo koncepcijos šalininkai, nors ir pripažindami tokių programų vertę ir svarbą, būtų linkę teigti, jog tai nėra atkuriamasis teisingumas.[45]

Analizuojant transformuojamosios koncepcijos šalininkų teiginį, kad „kai kurie žmonės yra ilgalaikės sistemiško neteisingumo aukos", kyla klausimas, ar yra teisinga juos laikyti atsakingais dėl jų individualių neteisingų poelgių, kuriems jie patys gali įsipareigoti, nesiimant jokių esminių žingsnių išspręsti po tuo slypintį neteisingumą. Transformacijos koncepcijos šalininkai būtų linkę teigti, kad vis dėlto neteisinga ir kad sisteminio neteisingumo problemos turi būti sprendžiamos kartu su individualaus neteisingumo problemomis. Kitų koncepcijų šalininkai, nors ir yra susirūpinę sisteminiu neteisingumu, konstatuotų, kad atkuriamasis teisingumas neverčia individualaus neteisingumo problemų spręsti kartu su sisteminio neteisingumo problemomis.[46]

Išanalizavus minėtų koncepcijų šalininkų teiginius pastebima, kad atskirų koncepcijų šalininkai dėl kai kurių dalykų nesutaria, tačiau dėmesys atkreiptinas į tai, kad visų trijų koncepcijų šalininkai atkuriamąjį teisingumą neabejotinai sieja su tam tikrais atkuriamaisiais procesais, kurių metu „auka ir kaltininkas, ir, jeigu reikalinga, kiti asmenys ar bendruomenės nariai, nukentėję nuo nusikalstamos veikos, aktyviai dalyvauja ginčo sprendime paprastai padedant tarpininkui"[47]. Autorius pastebi, kad būtent su tokiais atkuriamaisiais procesais atkuriamąjį teisingumą sieja ir Lietuvos autoriai. Pavyzdžiui, I.Michailovič teigia, kad „atkuriamasis teisingumas" - tai „procesas kurio metu nešališka šalis siekia sutaikyti nusikalstamos veikos auką ir veikos kaltininką, taip išspręsti nusikalstama veika sukeltą arba nusikalstama veika pasireiškusį konfliktą"[48]. Todėl manytina, kad galima daryti pagrįstą išvadą, jog atkuriamasis teisingumas baudžiamajame procese

[45] United Nations Office of Drugs and Crime, *supra* note 28, p. 104.
[46] *Ibid.*, p. 105.
[47] *Ibid.*, p. 100.
[48] Ilona Michailovič, *supra* note 14, p. 46-47.

vis dėlto neapsieina be atkuriamojo proceso, kuris paprastai pasižymi šių požymių visuma: 1) auka ir kaltininkas aktyviai dalyvauja ginčo sprendime, 2) ginčo metu sprendžiami žalos atlyginimo ir susitaikymo klausimai, 3) šalims išspręsti kilusį ginčą padeda nešališkas tarpininkas.

Šiuo atveju autoriaus atlikta literatūros analizė leidžia teigti, kad teorijoje termino „atkuriamasis teisingumas“ turinys apibūdina ne konkrečią atkuriamojo teisingumo procesinę formą, o numato jų visumą, kuri pasižymi atkuriamiesiems procesams būdingais požymiais. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad toks atkuriamojo teisingumo apibūdinimas neleidžia išskirti konkrečios atkuriamojo teisingumo formos baudžiamajame procese, šiam tikslui pasiekti autorius siūlo apžvelgti tam tikrus tarptautinius dokumentus, bylojančius apie atkuriamojo teisingumo idėjų įgyvendinimą baudžiamajame procese, ir nuspręsti, kuri gi atkuriamojo teisingumo procesinė forma vis dėlto geriausiai atitinka atkuriamojo teisingumo požymius ir būtų priimtiniausia įgyvendinti baudžiamajame procese.

1.2. Atkuriamojo teisingumo procesinė forma baudžiamajame procese

Autorius pastebi, kad Europoje gana ilgą laiką atkuriamasis teisingumas buvo siejamas išskirtinai su viena iš jo procesinių formų – mediacija. Prie mediacijos kaip atkuriamojo teisingumo procesinės formos turinio įforminimo atitinkamuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose baudžiamąjį procesą, savo ruožtu gana nemažai prisidėjo ETMK. Atkreiptinas dėmesys, kad šios institucijos paminėjimas nėra atsitiktinis, kadangi jos parengti rekomendacinio pobūdžio dokumentai buvo pagrindu EST 2001 m. kovo 15 d. priimant pamatinį sprendimą „dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“[49], o vėliau EP ir EST rengiant ir priimant Direktyvą. Būtent todėl, autoriaus manymu, norint geriau suprasti Direktyvoje pateiktos sąvokos „atkuriamasis teisingumas“ turinį reikėtų apžvelgti tam tikrą Direktyvos priėmimo priešistorę, jos raidos tendencijas Europoje, nes būtent tai, manytina, geriausiai atspindi Direktyvos esmę ir siektinus rezultatus, o jų apibendrinimas galėtų leisti išskirti priimtiniausią atkuriamojo teisingumo formą baudžiamajame procese.

Vieni pagrindinių teisės aktų, kurių, autoriaus manymu, negalima nepaminėti siekiant atskleisti ETMK indėlį į mediacijos kaip atkuriamojo teisingumo procesinės formos plėtrą Europoje buvo 1985 m. liepos 28 dienos ETMK priimta Rekomendacija Nr. R (85) 11 „dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėse ir baudžiamajame procese“[50], kurioje ETMK

[49] Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas Nr. 2001/220/TVR, dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, Europos Bendrijų oficialusis leidinys L 82 (2001), prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=LT

[50] Council of Europe Committee of Ministers 28th of June 1985 Recommendation No. (85) 11, on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure, prieiga per internetą:

pripažino, kad „baudžiamosios justicijos siekiai tradiciškai pirmiausia suprantami kaip santykiai tarp valstybės ir pažeidėjo“. Dėl šios priežasties „baudžiamosios justicijos sistemos veikimas kartais labiau padidina nei sumažina nukentėjusiojo problemas“. ETMK pabrėžė, kad „nukentėjusiojo poreikių tenkinimas ir interesų apsauga yra pagrindinė baudžiamosios justicijos funkcija“ ir pažymėjo būtinumą dar kartą apsvarstyti esminę baudžiamosios justicijos funkciją, peržvelgiant nacionalinius įstatymus ir vyraujančią praktiką, siekiant, kad nukentėjusiųjų asmenų poreikiai bei jų interesų apsauga būtų patenkinti visose baudžiamojo proceso stadijose. ETMK rekomendavo valstybių narių vyriausybėms „patikrinti įmanomus mediacijos ir susitaikymo schemų privalumus“ bei „remti ir skatinti nukentėjusiųjų padėtį reglamentuojančių nuostatų veiksmingumo tyrimus“. 1987 m. rugsėjo 17 d. ETMK priėmė rekomendaciją Nr. R (87) 21 „dėl pagalbos nukentėjusiems ir viktimizacijos prevencijos“[51], kurioje pabrėžė paramos nusikaltimų aukoms programų plėtros svarbą ir rekomendavo valstybių narių vyriausybėms „skatinti mediacijos tarp pažeidėjo ir nukentėjusiojo eksperimentus ir įvertinti, ar tinkamai yra tenkinami nukentėjusiojo interesai“. 1995 m. rugsėjo 11 d. ETMK priėmė rekomendaciją „dėl baudžiamosios justicijos sistemos valdymo“[52], kur pateikė įžvalgas, kad „teisinga ir veiksminga baudžiamoji justicija yra būtina sąlyga siekiant sukurti demokratinę visuomenę, kurioje viešpatauja teisė“, „[...] baudžiamosios justicijos sistemos visoje Europoje susiduria su didėjančiu skaičiumi bylų, neretai sudėtingesnių, nepateisinamu jų nagrinėjimo delsimu, biudžeto apribojimais ir augančiais visuomenės bei darbuotojų lūkesčiais“. ETMK pažymėjo, kad „[...] tokia politika baudžiamosios justicijos srityje kaip dekriminalizacija, bausmės panaikinimas arba bausmės vykdymo atidėjimas, mediacija ir baudžiamojo proceso supaprastinimas gali padėti spręsti šiuos klausimus“, o taip pat pabrėžė, kad „[...] bet kurie veiksmai, kurių imamasi siekiant padidinti baudžiamosios justicijos efektyvumą ir veiksmingumą, turi atspindėti reikalavimus, numatytus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, ypač dėl kaltinamojo teisių, abiejų šalių teisinių garantijų bei teisėjų nepriklausomumo“. 1999 m. rugsėjo 15 d. ETMK priėmė rekomendaciją „dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“[53], kurioje pateikė mediacijos apibrėžimą, apibūdinantį

---

https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2

[51] Council of Europe Committee of Ministers 17th of September 1987 Recommendation No. (87) 21, on assistance to victims and the prevention of victimisation“, prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608023&SecMode=1&DocId=694280&Usage=2

[52] Council of Europe Committee of Ministers 11th of September 1995 Recommendation No. R (95) 12, on the management of criminal justice, prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=536554&SecMode=1&DocId=527282&Usage=2

[53] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, concerning mediation in penal matters, prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383

mediaciją, kaip procesą, „kurio metu aukai ir teisės pažeidėjui suteikiama galimybė, jeigu jie sutinka, su trečiosios nešališkos šalies pagalba aktyviai dalyvauti sprendžiant klausimus, susijusius su padaryta nusikalstama veika," ir įvardijo pagrindinius mediacijos įgyvendinimo principus. ETMK, atkreipdamas dėmesį į mediaciją kaip „[...] alternatyvią priemonę tradiciniam baudžiamajam procesui", numatė būtinybę „[...] įtraukti į baudžiamąjį procesą kuo daugiau žmonių: auką, teisės pažeidėją ir tuos, su kuriais pažeidimas susijęs, taip pat visuomenę". ETMK rekomendacijoje pripažino „teisėtą aukos interesą turėti stipresnį balsą nagrinėjant galimas viktimizacijos pasekmes, dialogą su teisės pažeidėju dėl atsiprašymo ir žalos atlyginimo", atkreipė dėmesį į „[...] teisės pažeidėjo atsakomybės jausmo ugdymo svarbą ir galimybės pasitaisyti suteikimą, t.y. reintegruotis į visuomenę ir reabilituotis" be to, pažymėjo, kad „[...] mediacija padeda žmonėms įsisąmoninti svarbų individo ir visuomenės vaidmenį dėl nusikalstamų veikų prevencijos ir nusikalstamų veikų, sąlygotų įvairių konfliktų šalinimo, kas skatina vienos ar kitos bylos labiau konstruktyvius ir mažiau represyvius bylos baigties rezultatus". ETMK pripažino, kad „[...] mediacija reikalauja iš žmonių specifinių įgūdžių, praktinių gebėjimų ir akredituoto mokymo". ETMK 2006 m. birželio 14 d. taip pat priėmė rekomendaciją „dėl pagalbos nukentėjusiems nuo nusikaltimų"[54], kurioje aptarė kai kuriuos klausimus, susijusius su pakartotine nukentėjusiųjų viktimizacija, konfidencialumu ir pagalba nukentėjusiems baudžiamojo proceso metu.

Nors įvardinti teisės aktai buvo tik rekomendacinio pobūdžio ir nebuvo valstybėms narėms privalomi, tačiau, autoriaus manymu, jie neabejotinai buvo didelis postūmis mediacijos, kaip alternatyvos tradiciniam baudžiamajam procesui, vystymui ir įgyvendinimui Europos Sąjungoje. Būtent šių teisės aktų dėka apie mediaciją mes šiuo metu galime kalbėti jau ne kaip apie teorinę atkuriamojo teisingumo procesinę formą, bet kaip apie konkretų, struktūrizuotą ir realiai įgyvendinamą atkuriamojo teisingumo modelį.

Atsižvelgdama į tokį mediacijos progresą, 2001 m. kovo 15 d. EST priėmė pamatinį sprendimą „dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose"[55], kurio 10 straipsnyje deklaravo siekius „skatinti tarpininkavimą baudžiamosiose bylose už nusikaltimus, kuriuos valstybė laiko tinkamais tokios priemonės taikymui", „užtikrinti, kad į bet kurį tokio tarpininkavimo baudžiamosiose bylose metu nukentėjusiojo ir nusikaltėlio pasiektą susitarimą galėtų būti atsižvelgta". Šiuo svarbiu žingsniu EST nustatė minimalius norminius reikalavimus, kurie turi

[54] Council of Europe Committee of Ministers 14th of June 2006 Recommendation No. REC (2006) 8 on assistance to crime victims", prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383

[55] Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas Nr. 2001/220/TVR, *supra* note 49.

būti sukurti atsižvelgiant į asmenų, nuketėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų, apsaugą[56], o 2011 m. birželio 10 d. EST rezoliucijoje dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano[57] pareiškė nuomonę, kad reikia imtis konkrečių veiksmų, siekiant užtikrinti bendrus būtiniausius nusikaltimų aukų ir jų teisių apsaugos baudžiamosiose bylose standartus visoje ES. Atsižvelgiant į paminėtus siekius, 2012 m. spalio 25 d. EP ir EST priėmė direktyvą Nr. 2012/29/ES, kuria nustatė būtiniausius nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartus ir kuria pakeitė 2001 m. kovo 15 d. EST priimtą pamatinį sprendimą dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. Kaip žinoma, 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, šios Direktyvos įgyvendinimas Lietuvai tapo privalomas siektino rezultato atžvilgiu[58].

Autorius, analizuodamas tiek aptartų rekomendacinio pobūdžio dokumentų, tiek Direktyvos nuostatas, pastebi, kad Direktyvoje, skirtingai nei ankstesniuose rekomendacinio pobūdžio dokumentuose, pateikiama nauja – „atkuriamojo teisingumo“ sąvoka ir jau visiškai neužsimenama apie „mediaciją“. Aiškindamas šį atvejį, autorius siūlo detaliau pažvelgti į Direktyvos 2 straipsnio 1 dalies d punkte pateiktą „atkuriamojo teisingumo“ sąvoką, kur atkuriamasis teisingumas apibūdinamas kaip „bet koks procesas, kuriuo sudaromos sąlygos aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus padedant nešališkai trečiajai šaliai“[59] ir palyginti ją su ETMK 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacijoje „dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“[60] pateikta mediacijos sąvoka, kur mediacija apibūdinama kaip procesas, „kurio metu aukai ir teisės pažeidėjui suteikiama galimybė, jeigu jie sutinka, su trečiosios nešališkos šalies pagalba aktyviai dalyvauti sprendžiant klausimus, susijusius su padaryta nusikalstama veika“. Šiuo atveju, palyginę minėtų sąvokų apibrėžimus, galime pastebėti, kad iš tiesų Direktyvoje paminėtas atkuriamojo teisingumo sąvokos apibrėžimas skiriasi tik tuo, jog jame jau nurodomas ne „konkretus procesas“, o „bet koks procesas“, kuriuo ne „suteikiama galimybė“, o „sudaromos sąlygos“ aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus, padedant nešališkai trečiajai

---

[56] Theo Gavrielides, *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy* (Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 2007), 75, prieiga per internetą: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/HEUNI_8oiteshk6w.pdf

[57] Tarybos 2011 m. liepos 10 d. rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 187/1 (2011), prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011G0628(01)&from=EN

[58] Europos Bendrijos stegimo sutarties 249 straipsnyje numatyta, kad direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, siektino rezultato atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos gali pasirinkti jos įgyvendinimo formą ir būdus. Europos Bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija 1997), prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224

[59] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES, *supra* note 4, 2 str. 1 d. d. p.

[60] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53, 1 p.

šaliai. Šie dokumentuose pastebimi skirtumai, autoriaus manymu, yra suprantami, nes iš esmės skiriasi dokumentų priėmimo tikslai. Kaip matome iš anksčiau pateiktos rekomendacinio pobūdžio dokumentų apžvalgos, siekis įgyvendinti atkuriamojo teisingumo idėjas Europos ir ES institucijų lygmenyje buvo aptarinėjamas jau kurį laiką, tačiau taip ir nebuvo aišku, kaip jis turėtų būti įgyvendinamas. Todėl iki Direktyvos priėmimo visuose rekomendacinio pobūdžio dokumentuose dėmesys buvo skiriamas alternatyvaus tradiciniam baudžiamajam procesui modelio kūrimui ir tobulinimui. Laikui bėgant ir atkuriamojo teisingumo idėjoms įgyjant vis didesnį pagreitį tarptautiniame lygmenyje, buvo pastebėta, kad įvairiose pasaulio šalyse buvo sėkmingai pradėti praktikuoti įvairūs atkuriamojo teisingumo modeliai. Ir nors dauguma jų iš esmės atitiko atkuriamojo teisingumo požymius, vis dėlto dėl tik jiems būdingos specifikos buvo pavadinti skirtingai. Tas suponuoja tai, kad Direktyvoje, skirtingai nei ankstesniuose rekomendacinio pobūdžio dokumentuose, dėmesys jau nėra koncentruojamas į konkretaus atkuriamojo teisingumo modelio sukūrimą, o numatoma pasaulyje jau praktikuojamų atkuriamojo teisingumo modelių, pasižyminčių atkuriamajam procesui būdingais požymiais[61], visuma[62], taip pabrėžiant diskrecinį, bet kartu ir privalomą šių modelių įgyvendinimo pobūdį. Todėl manytina, kad toks termino „atkuriamasis teisingumas“ vartojimas Direktyvoje yra sveikintinas, nes leidžia Direktyvos nuostatas įgyvendinantiems subjektams pasirinkti jų nacionalinei teisei tinkamiausią atkuriamojo teisingumo modelį.

Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad mediacijos raida turi gana gilias šaknis Europos ir ES teisėje (nes šis atkuriamojo teisingumo modelis yra dažniausiai minimas ir yra plačiausiai aptartas tarptautiniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose baudžiamąjį procesą[63]), autoriaus nuomone, būtų pagrįsta įvardinti mediaciją, kaip tinkamiausią atkuriamojo teisingumo formą baudžiamajame procese. Dėl to toliau Direktyvoje minimus terminus „atkuriamasis teisingumas“ ir „atkuriamojo teisingumo paslaugos“ autorius siūlo laikyti tapačiais „mediacijai“ ir „mediacijos paslaugoms“. Tokia atkuriamojo teisingumo interpretacija, kalbant apie baudžiamąjį procesą, jau yra gana

---

[61] Žiūrėti poskyrį - 1.1. „Atkuriamojo teisingumo turinys ir požymiai“.

[62] Pastebima, kad rekomendacinio pobūdžio dokumentuose susijusiuose su Direktyvos įgyvedinimu yra pateikiami šie atkuriamojo teisingumo modeliai, kaip pavyzdiniai: aukos ir kaltininko mediacija, šeimos grupės konferencijos – pasitarimai, sprendimo priėmimas „apskritojo stalo” principu“. European Commission, DG Justice, Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. (European Commission, DG Justice, 2013), 32, prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf

[63] Council of Europe Committee of Ministers 28th of June 1985 Recommendation No. (85) 11, *supra* note 50; Council of Europe Committee of Ministers 17th of September 1987 Recommendation No. (87) 21, *supra* note 51; Council of Europe Committee of Ministers 11th of September 1995 Recommendation No. R (95) 12, *supra* note 52; Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53.; Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas Nr. 2001/220/TVR, *supra* note 49.

sėkmingai prigijusi ir Lietuvos teisinėje sistemoje[64], todėl, autoriaus manymu, turėtų būti pateisinama.

1.3. Esminiai reikalavimai keliami mediacijos įgyvendinimui baudžiamajame procese

Autorius mano, kad, prieš pradedant analizuoti mediacijos ir Lietuvoje taikomo susitaikymo instituto santykį viešojo kaltinimo bylose, reikėtų apibendrinti tam tikras Direktyvos nuostatas ir išskirti esminius reikalavimus, keliamus mediacijos įgyvendinimui baudžiamajame procese.

Direktyvos 12 straipsnyje „Teisė į apsaugos priemones teikiant atkuriamojo teisingumo paslaugas“ yra detalizuojami minimalūs reikalavimai, keliami atkuriamojo teisingumo paslaugų turiniui. Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta kad „valstybės narės imasi aukų apsaugos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо priemonių, taikytinų, jeigu teikiamos kokios nors atkuriamojo teisingumo paslaugos. Tokiomis priemonėmis užtikrinama, kad aukos, pasirinkusios dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese, galėtų gauti saugias ir kompetentingas atkuriamojo teisingumo paslaugas“. Šia nuostata Direktyvoje, siekiant įgyvendinti saugias ir kompetentingas atkuriamojo teisingumo paslaugas, imperatyviai nurodoma imtis tam tikrų priemonių ir pateikiamas minimalus kiekis sąlygų, būtinų tokių paslaugų užtikrinimui: „a) atkuriamojo teisingumo paslaugos teikiamos tik jeigu jos atitinka aukos interesus, atsižvelgus į visas saugos aplinkybes, ir jos yra pagrįstos aukos laisvu, žinant padėtį, duotu sutikimu, kurį galima atsiimti bet kuriuo metu; b) prieš aukai sutinkant dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese, jai suteikiama išsami ir nešališka informacija apie tą procesą ir galimus rezultatus, taip pat informacija apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras; c) nusikaltėlis pripažino pagrindines bylos aplinkybes; d) bet koks susitarimas turi būti savanoriškas ir į jį galima atsižvelgti tolesniame baudžiamajame procese; e) neviešos diskusijos, kurios vyksta atkuriamojo teisingumo proceso metu, yra konfidencialios ir vėliau neviešinamos, nebent šalys sutinka arba jeigu to reikalaujama pagal nacionalinę teisę dėl viršesnio visuomenės intereso“.

Šiuo atveju autorius, apibendrindamas pateiktas Direktyvos 12 straipsnio nuostatas, išskirtų tokius esminius reikalavimus, keliamus mediacijai baudžiamajame procese:

1. Kaltininko pagrindinių bylos aplinkybių pripažinimo;
2. Nukentėjusiojo interesų užtikrinimo;
3. Savanoriško šalių dalyvavimo mediacijos procese;

---

[64] Natalija Kaminskienė, et. al., *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013); Ilona Michailovič, *supra* note 14.

4. Aktyvaus šalių dalyvavimo mediacijos procese siekiant susitarimo padedant nešališkam tarpininkui;
5. Mediacijos proceso konfidencialumo;
6. Galimybės atsižvelgti į mediacijos proceso metu šalių pasiektą susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu.

2. MEDIACIJOS IR SUSITAIKYMO INSTITUTO SANTYKIS

Visų pirma, kalbant apie mediacijos ir susitaikymo instituto santykį LR baudžiamajame procese, autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad, atsiradus galimybei nutraukti baudžiamąjį procesą, kuomet nukentėjusysis ir įtariamasis susitaiko, buvo aktyviai diskutuojama dėl tokio instituto atitikimo konstitucijai, tačiau pažymėtina, kad LR KT 2006 m. sausio 16 d. priėmė nutarimą[65], kuriame nurodė, kad „reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, turi diskreciją nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad nukentėjusysis (jo atstovas) ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turėtų galimybę susitaikyti ir šis susitaikymas būtų pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą. Susitaikymas galimas ir tose baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinimą teisme palaiko pats nukentėjusysis (jo atstovas), ir tose, kuriose valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas minėto susitaikymo instituto sąlygas, pagrindus, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad minėtas susitaikymas būtų galimas bylose dėl visų nusikalstamų veikų. Reglamentuodamas nukentėjusiojo (jo atstovo) ir asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, susitaikymo institutą įstatymų leidėjas privalo nustatyti ir aiškias šio instituto taikymo procedūras“.

Taip LR KT iš esmės išaiškino, kad nėra daroma kliūčių įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, jog nukentėjusysis ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turėtų galimybę susitaikyti ir šis susitaikymas būtų pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą. Tai suponuoja, kad kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas, šiuo metu veikiantis LR baudžiamajame procese, Konstitucijai neprieštarauja, o mediacijos įgyvendinimui LR baudžiamajame procese LR Konstitucija kliūčių nesudaro ir numato tokį teisinį reguliavimą kaip galimą. Todėl toliau šiame skyriuje autorius dėmesio mediacijos įgyvendinimo galimybėms LR baudžiamajame procese neskirs, kadangi mano, kad po LR KT išaiškinimo jos tapo visiškai aiškios ir realios, o analizuos susitaikymo instituto ir mediacijos santykinį ryšį viešojo kaltinimo bylose

---

[65] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos konstitucijai“,“ Valstybės žinios, Nr. 7-254 (2006), prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content

bei tam tikrus su tuo susijusio teisinio reguliavimo klausimus, siedamas su Direktyvos keliamais reikalavimais mediacijos įgyvendinimui baudžiamajame procese.

Analizė bus atliekama pasitelkiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) formuojamos praktikos, apygardų bei apylinkių teismų teisminės praktikos pavyzdžius, LR KT jurisprudenciją, rekomendacijas ir kitus teisės aktus, susijusius su nagrinėjama tema, siekiant atskleisti tam tikrus susitaikymo instituto trūkumus, įgyvendinant Direktyvos nuostatas.

2.1. Kaltininko pagrindinių bylos aplinkybių pripažinimas

Kad mediacijos procesas būtų įmanomas, atsižvelgiant į Direktyvos 12 straipsnio nuostatas, jam yra keliami tam tikri reikalavimai. Vienas iš šių reikalavimų - kad „nusikaltėlis pripažintų pagrindines bylos aplinkybes“. Toks reikalavimas, kad auka ir įtariamasis priima kai kurias bylos aplinkybes kaip pagrindą dalyvauti mediacijoje, manytina, yra būtinas, nes, kaip pastebi autorius, iš tiesų be tokio bendro supratimo galimybė pasiekti susitarimą mediacijos metu būtų labai ribota arba apskritai atmestina[66]. Todėl, kaip galime suprasti, pagrindinės bylos aplinkybės turėtų būti pripažįstamos dar iki mediacijos pradžios, kadangi tik pripažinimas, kad asmuo yra susijęs su tuo, kas įvyko, gali pradėti komunikacijos procesą, ir būtent tai, autoriaus manymu, yra svarbu praktikai. Pastebėtina, kad, skirtingai nei Direktyvoje, BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra įtvirtintas reikalavimas „prisipažinti padarius nusikalstamą veiką“. Šiam klausimui aptarti autorius skirs laiko vėliau, tačiau vis dėlto reikėtų pažymėti, kad bet kuriuo atveju mediacijos paslaugos baudžiamajame procese turėtų būti teikiamos „tik tada, kuomet yra pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę“[67]. Priešingu atveju, autoriaus manymu, tokia procedūra sudarytų prielaidas suabejoti procesą vykdančių subjektų veiklos objektyvumu bei nešališkumu[68] ir taip iškreiptų teisės į teisingą teismą principo esmę.

Taigi šiuo atveju Direktyvoje numatytas reikalavimas nusikaltėliui pripažinti pagrindines bylos aplinkybes yra siejamas su tuo, kad byloje yra pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę, ir juos nusikaltėlis pripažįsta.

---

[66] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53, 14 p.

[67] United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters, (2002), 7, prieiga per internetą: http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf

[68] LAT aiškindamas nešališkumo principą yra pažymėjęs, kad tai konstitucinis principas, kurio reikalavimais būtina vadovautis viso baudžiamojo proceso metu, nesvarbu, kokia šio proceso stadija. Nešališkumo principas reiškia, kad tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis būtų elgiamasi vienodai, kad procesą vykdantys subjektai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ir teismas) nebūtų suinteresuoti vienai iš šalių priimti palankaus sprendimo ar kitaip nesudarytų prielaidų suabejoti jų veiklos objektyvumu. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2014,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bfd1a21d-3bd2-4d58-bb58-e92959cd65d1

Tuo tarpu BK 38 straipsnyje yra reglamentuotas specifinis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, atvejis. Šio straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, „jeigu jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką“.

Autorius iš karto pastebi, kad paminėta sąlyga dėl savo gramatinės struktūros yra sunkiai suprantama. Visų pirma dėl to, kad lingvistinis šios sąlygos aiškinimas leidžia suprasti, jog įstatymų leidėjas reikalauja iš kaltininko įvertinti savo veiksmus, t.y., pasakyti, ar jie nusikalstami, ar ne. Manytina, kad asmeniui, neturinčiam pakankamai teisinių žinių, būtų sunku atlikti savo veikos teisinį vertinimą, pasakyti, ar ji nusikalstama, ar nenusikalstama. Niekas, ko gero, nepaneigs, kad ikiteisminio tyrimo ir teismų praktikoje pasitaiko pavyzdžių, kuomet veikos yra kvalifikuojamos netinkamai, nors jų vertinimą ir atlieka kvalifikuoti teisininkai. Be to, autoriaus manymu, toks reikalavimas yra prasilenkiantis su baudžiamojo proceso paskirtimi „tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“[69], nes pareigą atskleisti nusikalstamas veikas bei atlikti tokių veikų teisinį vertinimą, surašant pranešimą apie įtarimą, BPK numato prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui[70], o ne asmeniui, kuris yra įtariamas nusikalstamos veikos padarymu. Be to, sąlygoje minimas žodis „prisipažino“ suponuoja apie asmens inicijuotą veiksmą - prisipažinimą kaltu, tai yra ne pripažinimą byloje esančių, jau surinktų, duomenų, teigiančių apie tam tikros veikos buvimą (kaip įtariamojo pripažinimą aplinkybių, įvardintų pranešime apie įtarimą), bet tokių duomenų savarankišką pateikimą, byloje jų nesant (kaip pranešimą apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką). Šiuo atveju galima pasakyti, kad tokio reikalavimo pranešti apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką Direktyva nenumato. Šioje vietoje R.Ažubalytė, aiškindama savanoriško prisipažinimo turinį, nurodo nemananti, „kad reikėtų normą aiškinti siaurinamai ir „tinkamu" prisipažinimu laikyti tik paties kaltininko atvykimą į teisėsaugos institucijas ir prisipažinimą padarius nusikaltimą, apie kurį teisėsaugos pareigūnai dar neturi žinių“[71]. R.Ažubalytė taip pat pažymi, kad savanorišku prisipažinimu būtų galima laikyti „pirmos apklausos metu (ar pasiaiškinime) pateiktą sąžiningą įvykių versiją“[72]. Autorius tokiai nuomonei pritaria ir mano, kad priešingu atveju būtų pernelyg apribotos galimybės įtariamajam pasinaudoti galimybe „susitaikyti“ su nukentėjusiuoju, kadangi teisėsaugos pareigūnams, pirmiems nustačius

[69] “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,“ *Valstybės žinios*, Nr. 89-2741 (2000), 1.str. 1 d.
[70] *Ibid.,* 2 str.
[71] Rima Ažubalytė, „Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2002), 116.
[72] Rima Ažubalytė, *op. cit.*, p. 117.

nusikalstamos veikos požymius, galimybė asmeniui prisipažinti padarius nusikalstamą veiką būtų savaime eliminuojama.

Nepaisant paminėtų nesusipratimų, pažymėtina, kad LAT praktikoje BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte įvardintos sąlygos turinys turi visai kitokią reikšmę. Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad LAT nesieja „prisipažinimo padarius nusikalstamą veiką“ su tuo, ar asmuo savo veiką vertina kaip nusikalstamą, ar nenusikalstamą, tai yra nereikalauja savo padarytos veikos teisinio įvertinimo“[73], tačiau BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą sąlygą neabejotinai sieja su savanorišku kaltės prisipažinimu. LAT yra pažymėjęs, kad „būtent toks prisipažinimas vertinamas kaip aplinkybė, leidžianti švelninti baudžiamąją atsakomybę ar nuo jos atleisti“[74]. LAT, aiškindamas savanoriško prisipažinimo turinį, taip pat yra pabrėžęs, kad, „kai kaltininkas keičia parodymus, duoda tik iš dalies teisingus parodymus ar prisipažįsta tik dėl byloje surinktų įrodymų, toks prisipažinimas nėra savanoriškas. [...] Aplinkybė, ar kaltininkas savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, negali būti vertinama formaliai. Kaltininkas gali klysti vertindamas situaciją ar veikos juridinę kvalifikaciją. Teismas, spręsdamas, ar yra ši sąlyga, turi įvertinti parodymų visumą, nustatyti, ar kaltinamasis ikiteisminio tyrimo metu ir teisme duoda teisingus parodymus apie esmines padarytos veikos aplinkybes ir ar prisipažįsta padaręs veiką ir kaltas dėl padarinių”[75]. Šiuo atveju galime pastebėti, kad LAT praktikoje savanoriškas prisipažinimas yra siejamas ne su veikos juridine kvalifikacija, bet su nuosekliu teisingų parodymų davimu apie esmines padarytos veikos aplinkybes ir kaltės pripažinimu.

Autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ikiteisminio tyrimo metu nustačius esmines bylos aplinkybes, kurios leidžia daryti prielaidą apie asmens dalyvavimą konkrečioje nusikalstamoje veikoje, jam yra įteikiamas pranešimas apie įtarimą. Kaip reglamentuoja BPK 187 straipsnio 1 dalis, pranešimas apie įtarimą įtariamajam turi būti įteiktas dar prieš pirmąją apklausą. Tai, autoriaus manymu, nedviprasmiškai leidžia suprasti, kad tik baudžiamojo proceso metu asmeniui įteikus pranešimą apie įtarimą jis gali susipažinti su ikiteisminio tyrimo metu nustatytomis ir pranešime apie įtarimą aprašytomis esminėmis bylos aplinkybėmis ir tik po to, apklausos metu, išreikšti savo poziciją dėl šių aplinkybių pripažinimo.

Todėl darytina išvada, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytas reikalavimas „prisipažinti padarius nusikalstamą veiką“ LAT praktikoje yra siejamas su pranešimo apie įtarimą įteikimu ir jo turinio pripažinimu, kas leidžia teigti, kad LAT formuojama praktika iš esmės

---

[73] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005,” prieiga per internetą: http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29174

[74] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.” Prieiga per internetą: http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29057

[75] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005,“*op. cit.*

atitinka Direktyvoje keliamą reikalavimą mediacijai - kaltininkui pripažinti pagrindines bylos aplinkybes. Vienintelis pastebimas skirtumas - Direktyvoje reikalaujama pripažinti „pagrindines“ bylos aplinkybes, o LAT praktikoje reikalaujama pripažinti „esmines“ bylos aplinkybes. Tačiau šis skirtumas, manytina, yra nereikšmingas, nes abi sąvokos yra sinonimai.

Taip pat pažymėtina, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta sąlyga prisipažinti padarius nusikalstamą veiką yra nelogiška, dėl savo gramatinės struktūros negali būti aiškiai suprantama. Autorius pažymi, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų pirma tai, kad tam, jog „[..] teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, [...] įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, [...] kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų *(les Inon cogit ad impossibilia)*[...]“[76].

Todėl, autoriaus manymu, tokia LR BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte aprašyta sąlyga savo gramatine struktūra nėra priimtina. Siekiant aiškesnio teisinio reguliavimo, LR BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: *„pripažino padaręs veiką, kurios padarymu jis yra įtariamas“*.

2.2. Nukentėjusiojo interesų užtikrinimas

Nors įtariamojo esminių bylos aplinkybių pripažinimas yra svarbus faktorius sprendžiant mediacijos iniciavimo klausimą, tačiau jis toli gražu nėra pagrindinis. Net ir preziumuojant , kad įtariamasis pripažins pagrindines bylos aplinkybes, nebūtų galima sakyti, kad tai bus pagrindas pradėti mediacijos procesą, nes vis dėlto pagrindinis dėmesys Direktyvoje yra skiriamas nukentėjusiojo interesų užtikrinimui ir jų apsaugai.

Direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose yra įvardinta keletas sąlygų, kurios turi būti užtikrinamos, teikiant mediacijos paslaugas. Visų pirma Direktyvoje yra numatyta, kad mediacijos paslaugos gali būti teikiamos, tik jeigu jos atitinka nukentėjusiojo interesus, atsižvelgus į visas saugos aplinkybes. Kaip pastebi autorius, toks vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant ne tik į potencialią naudą nukentėjusiajam, bet ir į potencialią riziką, galimai susijusią su nukentėjusiojo interesų apsauga[77].

Potenciali nauda nukentėjusiajam, autoriaus manymu, galėtų būti suprantama kaip mediacijos proceso metu patiriamas psichologinis pasitenkinimas dėl kaltininko atsiprašymo

[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 65.
[77] Council of Europe Committee of Ministers 14th of June 2006 Recommendation No. REC (2006) 8, *supra* note 54, 13.2 p.

(potenciali neturtinė nauda) ar reali galimybė išspręsti žalos atlyginimo ar pašalinimo klausimą (potenciali turtinė nauda). Autoriaus nuomone, nereikėtų suprasti, jog procesas turi užtikrinti abu paminėtus interesus, t.y. gauti tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimą. Manytina, kad šioje vietoje reikėtų atsižvelgti į tai, kokią potencialią naudą nukentėjusysis pats suinteresuotas gauti ir ar tokį nukentėjusiojo interesą kaltininkas sugebės patenkinti. Priešingu atveju kiltų abejonių, ar procesas apskritai gali duoti nukentėjusiajam ką nors naudingo.

Rizika, autoriaus manymu, čia turėtų būti suprantama, kaip tam tikri veiksniai, susiję su galimu neigiamu fiziniu ir psichologiniu poveikiu nukentėjusiajam mediacijos proceso metu, mat Direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teikiant mediacijos paslaugas būtina užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos[78], bauginimo ir keršto tikslų. Tai, autoriaus manymu, suponuoja, kad mediacijos paslaugos visų pirma turėtų būti saugios ir jų įgyvendinimas neturėtų sukelti nukentėjusiajam dar didesnių neigiamų pasekmių *(further harm)*[79]. Šiuo atveju darytina išvada, kad Direktyvoje paminėtas nukentėjusiojo interesų užtikrinimas ir apsauga yra prioritetiniai dalykai, be kurių mediacijos procesas negali apsieiti, todėl proceso metu nukentėjusiajam būtina užtikrinti galimybę gauti realią naudą, kuri atitiktų nukentėjusiojo interesus, kaip ir užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos bei galimų bauginimo ir keršto apraiškų.

2.2.1. Potenciali nauda

LR KT yra pažymėjęs, kad „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas“[80], o jį įtvirtinant „siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta“[81]. Tai, autoriaus manymu, iš esmės suponuoja, kad LR Konstitucija imasi saugoti nukentėjusiojo, patyrusio žalą, interesus ir

---

[78] Pakartotinė viktimizacija reiškia, kad tas pats asmuo nukenčia nuo daugiau nei vieno nusikalstamo. Pakartotinės viktimizacijos apraiškos gali būti siejamos ne tik su to paties tačiau ir skirtingo pobūdžio nusikaltimais. Louise Grove and Graham Farrell. “Repeat Victimization,“ *Oxford Bibliographies in Criminology* (2011). http://www.oxfordbibliographies.com.ezproxy.mdx.ac.uk/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0119.xml

[79] European Commission, DG Justice, *supra* note 62.

[80] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 36-1390 (2009), prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta515/content

[81] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 7-130 (1997),prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta387/content .

baudžiamajame procese, o turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas LR KT jurisprudencijoje traktuojamas kaip siekiamybė ir neginčijama nukentėjusiojo teisė.

BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose yra numatytos dvi sąlygos, kurios yra būtinos kaltininkui atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Pirmoji sąlyga, įtvirtinta LR BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte, teigia, kad kaltininkas gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei jis „savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo“. Kaip pastebi autorius, ši sąlyga labiau orientuota į turtinės žalos kompensavimą, nors iš esmės apimanti ir neturtinės žalos kompensavimo sąvoką[82]. Antroji sąlyga, numatyta LR BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte, nurodo, kad kaltininkas turi „susitaikyti su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu“. Ši sąlyga, autoriaus manymu, galėtų suponuoti tik apie tam tikros neturtinės žalos kompensavimą nukentėjusiajam, jam patiriant moralinę satisfakciją, kaltininkui atsiprašius.

Todėl abi paminėtos sąlygos, autoriaus nuomone, galėtų būti įvardijamos kaip kompensacinio pobūdžio, o šių sąlygų numatymas BK galėtų reikšti, kad iš tiesų LR baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese nukentėjusiojo interesų užtikrinimui skiriamas ypatingas dėmesys. Toliau autorius mėgins panagrinėti abi paminėtas sąlygas ir įvertinti, kaip jų reglamentavimas ir taikymo procedūros realiai atitinka mediacijai keliamus reikalavimus.

2.2.1.1 Turtinės žalos atlyginimas

Kaip nurodo A. Baranskaitė, kompensacinio pobūdžio sąlyga, įvardinta BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte, „gali būti įvykdoma fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą: 1) atlyginant arba 2) pašalinant, arba 3) susitariant su fiziniu ar juridiniu asmeniu dėl padarytos žalos atlyginimo arba susitariant dėl padarytos žalos pašalinimo. Pažymėtina, kad šie nusikalstama veika padarytos žalos kompensavimo būdai, kaip rodo BK 38 straipsnio taikymo praktika, gali būti derinami ir gali

[82] LR KT yra pažymėjęs, kad atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu *(restitutio in integrum)*, kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (inter alia jokia materiali kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti panaudojant inter alia materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą). “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 90-3529 (2006), prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

sudaryti įvairias kombinacijas, pvz., nukentėjusiajam dalis žalos atlyginama, kita dalis pašalinama, o dėl dar kitos žalos dalies susitariama, kad ji bus atlyginta ar pašalinta ateityje“. A. Baranskaitė mano, kad „tokia BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte įtvirtintos sąlygos realizavimo būdų samprata neprieštarauja šios sąlygos esmei – užtikrinti prioritetinę nukentėjusiojo pažeistų interesų gynybą bei atkūrimą ir sudaryti kiek įmanoma daugiau galimybių tai realizuoti. Kita vertus, tokia nukentėjusiajam padarytos žalos atlyginimo ar pašalinimo būdų įvairovė išplečia galimybes taikyti minimą BK institutą“[83].

Autorius su tokia nuomone būtų linkęs sutikti tik iš dalies. Sutikti būtų galima dėl to, kad pateikta realizavimo būdų samprata, įtvirtinta BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte, išplečia žalos atlyginimo ir pašalinimo būdų įvairovę. Tačiau autoriui kyla pagrįstų abejonių, ar toks sąlygos turinio išplėtimas visais atvejais gali užtikrinti prioritetinę nukentėjusiojo pažeistų interesų gynybą bei atkūrimą. LR KT teismas yra pažymėjęs, kad „įstatymuose turi būti užtikrintas realus pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimas, kuris turi būti derinamas su kitų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsauga“[84]. Tai mums leidžia suprasti, kad Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsauga turi būti reali, o ne tariama, kas reiškia, kad nukentėjusiojo pažeistų interesų gynyba bei atkūrimas turi būti ne deklaruojamas, bet realiai užtikrinamas. Tačiau, autoriaus nuomone, BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta alternatyvi sąlyga, numatanti susitarimo galimybę dėl žalos atlyginimo, iš tiesų suponuoja ne apie žalos atlyginimo realumą, bet apie žalos atlyginimo deklaratyvumą. Šią nuomonę autorius bandys pagrįsti toliau pateikiamais argumentais.

Kaip nurodo A.Baranskaitė, „BK 38 straipsnio taikymo praktikos tyrimas rodo, kad žalos atlyginimo ar pašalinimo faktas turi būti fiksuojamas baudžiamosios bylos medžiagoje. Kartu turi būti nurodoma ir nukentėjusiojo pozicija dėl jam padarytos žalos atlyginimo ar pašalinimo. Tai ne tik patvirtina BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytos sąlygos įvykdymą, bet ir leidžia išvengti vėlesnių nepagrįstų nukentėjusiojo reikalavimų dar kartą atlyginti ar pašalinti padarytą žalą“[85].

Darbo autorius su tokia nuomone sutinka tik iš dalies. Sutikti galima dėl to, kad toks susitarimo patvirtinimas padėtų išvengti vėlesnių nukentėjusiojo reikalavimų dar kartą atlyginti ar pašalinti žalą. Tačiau kyla abejonių, ar toks susitarimas gali patvirtinti, kad žala buvo realiai atlyginta ar pašalinta - juk šio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto esmė yra ta, kad asmuo prisipažįsta padaręs veiką, prisiima atsakomybę už tokių padarinių likvidavimą ir,

---

[83] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 108.
[84] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 181-6708 (2004), prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content
[85] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 113.

suprantama, jis turi imtis realių veiksmų tuos padarinius likviduoti. LR KT taip pat yra pažymėjęs, kad konstitucinis imperatyvas, jog žala turi būti atlyginta teisingai, be kita ko reiškia, kad teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės turi būti tokios, jog nesudarytų prielaidų piktnaudžiauti teise[86], o, kaip pastebi autorius, toks susitarimas vis dėlto sudaro prielaidas kaltininkui manipuliuoti[87] procesu ir nukentėjusiojo interesais, t.y. piktnaudžiauti teise, o nukentėjusiajam tai neduoda jokios apčiuopiamos naudos. Ir tai, autoriaus manymu, iš esmės nesiderina su anksčiau minėtu konstituciniu principu,[88] kuris suponuoja būtinumą atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Toliau pateikti teisminės praktikos pavyzdžiai, manytina, padės geriau iliustruoti aprašomą situaciją.

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija apeliacine tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistojo T. K. apeliacinį skundą dėl Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2014 m. vasario 24 d. nuosprendžio *(kuriuo T. K. pripažintas kaltu pagal LR BK 182 straipsnio 1 dalį)*. Apeliaciniu skundu nuteistasis T. K. prašė pakeisti Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2014 m. vasario 24 d. nuosprendį. Apelianto nuomone, buvo galimybė taikyti jam BK 38 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, nes jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, nukentėjusieji dėl jo padaryto nusikaltimo jam atleido, be to, jis įsipareigojo atlyginti nukentėjusiesiems nusikaltimu padarytą žalą. Apelianto skundas netenkintas. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad „nors T. K. sudarė susitarimą su nukentėjusiais dėl žalos atlyginimo, tačiau iki susitarime nustatyto termino žalos neatlygino, be to, nors teismas, atsižvelgdamas į jo prašymą suteikti galimybę atlyginti žalą, net du kartus paskelbė pertrauką, tačiau jis nukentėjusiesiems neatlygino nė dalies žalos, to nepadarė ir išnagrinėjus bylą iš esmės, nors sakydamas paskutinį žodį pažadėjo atlyginti nukentėjusiesiems žalą ir pateikti teismui tai patvirtinančius įrodymus. Apeliaciniame skunde T. K. taip pat nurodė, kad iki bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme iš esmės atlygins nukentėjusiesiems padarytą žalą, tačiau to nepadarė. Todėl akivaizdu, kad T. K. susitarimas su nukentėjusiaisiais dėl žalos atlyginimo bei įsipareigojimas atlyginti žalą buvo deklaratyvus, siekiant būti atleistam nuo

---

[86] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"." *Valstybės žinios*, Nr. 16-758 (2010). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta164/content

[87] Manipuliacija – slaptas kokių nors aplinkybių išnaudojimas, faktų iškreipimas, norint ką nors valdyti be jo sutikimo, siekiant sau naudos. Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas*: *Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas* (Vilnius: Žodynas, 2007), 680.

[88] LR KT yra pažymėjęs, kad „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas", o jį įtvirtinant „siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta". Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas, *supra* note 80; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas, *supra* note 81.

baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio pagrindu. Aptartos aplinkybės nagrinėjamu atveju neleidžia nuteistajam T. K. taikyti minėtą atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, nes nėra BK 38 straipsnyje numatytų sąlygų atleisti T. K. nuo baudžiamosios atsakomybės“[89].

Šiuo atveju, kaip galime suprasti, susitarimas dėl žalos atlyginimo buvo ne realus, bet deklaratyvus, o sudaryto deklaratyvaus susitarimo pagrindu kaltininkas siekė būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pritaikant BK 38 straipsnio nuostatas. Tai, autoriaus manymu, rodo tam tikras indikacijas, jog egzistuojantis teisinis reguliavimas sudaro kaltininkui galimybę manipuliuoti procesu ir nukentėjusiojo interesais, t.y. piktnaudžiauti teise. Ir nors šiuo atveju teismas turėjo galimybę dar iki kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės įžvelgti susitarimo deklaratyvų pobūdį ir atitinkamai jį įvertinti, teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet, esant panašiems pagrindams (deklaratyviam susitarimui dėl žalos atlyginimo), kaltininkai būna atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės, pritaikius BK 38 straipsnio nuostatas.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja išnagrinėjo nukentėjusiosios K. G. skundą dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjos 2013 m. kovo 15 d. sprendimo, *(kuriuo buvo patvirtintas Vilniaus apygardos prokuratūros Vilniaus apylinkės prokuratūros prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą G. K. atžvilgiu, atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės jam susitaikius su nukentėjusiąja K. G.)*. Nukentėjusioji K.G prašė panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 15 d. sprendimą, nurodydama, kad dėl eismo įvykio, kurio kaltininkas buvo G.K., susitarė su G.K. jog eismo įvykio metu patirtą žalą jai pilnai atlygins draudimo bendrovė, kur civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu buvo apdrausta G.K. įvykio metu vairuota transporto priemonė. Draudimo bendrovėje pareiškėja užpildė prašymą be kitų išlaidų atlyginti ir neturtinę žalą, įvertindama ją 5000,00 Lt suma. Draudimo bendrovės darbuotojas nurodė, kad patirtos žalos kompensacija bus išmokėta vėliau, ją apskaičiavus. Į tokią situaciją pareiškėja nurodė patekusi pirmą kartą, todėl tikėjosi, kad draudimo bendrovė po sprendimo byloje priėmimo išmokės prašomą arba bent jau panašią išmoką už patirtą neturtinę žalą. Be to, ir G. K., būdamas suinteresuotas sprendimo byloje priėmimu, žadėjo ir toliau rūpintis, kad draudimo bendrovė greičiau atlygintų žalą. Dėl minėtos priežasties vėliau, nuolat skubinant G. K., abi šalys pas tyrėją pasirašė susitaikymo protokolą, patvirtinantį, kad nukentėjusioji su įtariamuoju susitaikė ir susitarė dėl žalos atlyginimo, t. y. kad žalą pilnai atlygins draudimo bendrovė. Tačiau pareiškėjai iš draudimo bendrovės buvo pervesta tik 605,74 Lt suma, kuri, jos manymu, akivaizdžiai per maža.

[89] “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-462-174-2014,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de81e22f-6d96-45cf-b328-0bb4480c5a8c

Pareiškėja nurodė, kad į tokią situaciją pateko pirmą kartą, todėl, pilnai neišsiaiškinusi ir iš dalies būdama suklaidinta draudimo bendrovės, pasirašė susitaikymo protokolą, patvirtindama, kad su įtariamuoju G. K. išsprendė žalos atlyginimo klausimą, kas vėliau ir tapo pagrindu nutraukti ikiteisminį tyrimą. Pareiškėjos skundas tenkintas. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja nustatė, kad „toks susitaikymo protokolas negali būti laikomas pagrindu atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nes neleidžia konstatuoti, jog žala buvo atlyginta ar kad buvo tinkamai susitarta dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Akcentuotina, kad susitaikymo protokolas, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos BK 38 str., atlieka susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, kuriame konstatuojama padaryta žala bei susitariama dėl jos atlyginimo būdo, vaidmenį. Vadovaujantis minėtu dokumentu vėliau yra tikrinama, ar nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo tinkamai jį vykdo. Jeigu asmuo be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir spręsti dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas. Aukštesnės instancijos teismo vertinimu, 2013 m. vasario 11 d. susitaikymo protokolas neatitinka keliamų reikalavimų, nes jame nėra aišku, dėl kokio dydžio turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo yra susitarta, t. y. šis procesinis dokumentas pilnai neatskleidžia susitariančių asmenų valios dėl susitarimo objekto – žalos dydžio, o tik būdą, kaip bus šalinama žala. Dokumentas yra dviprasmiškas, iš jo turinio negalima patikimai nuspręsti, kokio dydžio žalą susitarta atlyginti, taigi negalima nustatyti, ar jis tinkamai vykdomas. Kaip matyti iš nukentėjusiosios K. G. skundo turinio, pasirašydama susitaikymo protokolą, ji tikėjosi, kad draudimo bendrovės lėšomis jai bus atlyginta ne mažesnė kaip 5000,00 Lt dydžio neturtinės žalos suma. Akivaizdu, kad, pasirašant susitaikymo protokolą, nukentėjusiosios sąmonėje buvo susiformavęs klaidingas įsitikinimas dėl jai padarytos žalos atlyginimo dydžio, t. y., pasirašydama susitarimo protokolą, ji manė, jog tariasi dėl minėtos sumos atlyginimo, tačiau draudimo bendrovė jai atlygino žymiai mažesnę sumą. Taigi konstatuotina, jog susitaikymo protokolo pasirašymo metu pareiškėja klydo dėl esminės aplinkybės – žalos dydžio, kas lėmė jos valios trūkumą, o tai neleidžia konstatuoti esant Lietuvos Respublikos BK 38 str. 1 d. numatytą aplinkybę, kad įtariamasis G. K. susitaikė su nukentėjusiąja ir savu noru atlygino ar pašalino jai padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo. Pažymėtina, kad asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleistas tik konstatavus Lietuvos Respublikos BK 38 str. 1 d. numatytų aplinkybių visumą. Kadangi nagrinėjamu atveju šios aplinkybių visumos nėra, konstatuotina, kad Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 15 d. sprendimas patvirtinti Vilniaus apygardos prokuratūros Vilniaus apylinkės prokuratūros prokuroro 2013 m. kovo 12 d. nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą G. K. atžvilgiu, atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl Lietuvos Respublikos BK 281 str. 1

d. numatyto nusikaltimo padarymo, jam susitaikius su nukentėjusiąja K. G., yra neteisėtas ir nepagrįstas“[90].

Tai, autoriaus nuomone, suponuoja tam tikrą LR teisinio reguliavimo netobulumą. Kaip galima pastebėti iš aprašytų situacijų, nė vienu iš paminėtų atvejų nukentėjusiajam žala nebuvo atlyginta, susitarimai dėl žalos atlyginimo buvo deklaratyvūs, tačiau toks teisinis reguliavimas sudarė prielaidas įtariamiesiems būti atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės. Autorius mano, kad turėtų būti keliamas klausimas, ar apskritai tokiais atvejais reikėtų svarstyti asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą - juk susitarimas dėl žalos atlyginimo ar jos pašalinimo nesuponuoja apie jokį realų žalos atlyginimą ar pašalinimą ar bent kaltininko norą atlyginti ar pašalinti žalą, o tik numato galimybę žalą atlyginti ar pašalinti konkrečiu būdu. Jei „žalos atlyginimo ar pašalinimo faktas turi būti fiksuojamas baudžiamosios bylos medžiagoje“[91] ir „BK 38 straipsnio 1 dalyje nustatytas sąlygas privalo įvykdyti pats kaltininkas, o teismas turi patikrinti šių sąlygų įvykdymo tinkamumą“[92], tai reiškia, kad teismas atlieka tik tam tikrų byloje esančių duomenų vertinimą. Tai, autoriaus manymu, leidžia pritarti A. Baranskaitės nuomonei, kad tokia sąlyga (susitarimas dėl žalos atlyginimo) laikoma „neprieštaraujančia kompensacinės sąlygos realizavimo forma, nes dėl jos nė vienoje baudžiamojoje byloje, kurioje buvo taikomas BK 38 straipsnis, nebuvo suabejota ar pripažinta, kad minima sąlyga neįvykdyta arba įvykdyta netinkamai“[93]. Tačiau autorius atkreipia dėmesį į tai, kad ši sąlyga reikalauja ne atlyginti žalą, o tik pasirašyti sutartį dėl žalos atlyginimo, taigi akivaizdu, kad ji negali būti pripažinta neįvykdyta arba įvykdyta netinkamai, jeigu tokios sutarties rašytinė forma buvo tinkama kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės metu. Tai, autoriaus manymu, mus nukreipia į tam tikrą formalų ne turinio, o formos vertinimą ir taip pamirštama pagrindinė konstitucinio principo esmė – realus žalos atlyginimas nukentėjusiajam. Autorius pastebi, kad susitarimas atlyginti žalą iš esmės nepatvirtina žalos atlyginimo fakto, o taip pat nerodo ir jokio realaus kaltininko noro atlyginti ar pašalinti žalą nukentėjusiajam. Geriausiu atveju tik suponuoja apie suteiktą nukentėjusiajam viltį, kad ta žala galimai bus atlyginta ar kompensuota kada nors ateityje. Ta viltimi vadovaudamasis nukentėjusysis priima sprendimą susitaikyti su kaltininku, nes mano, kad kaltininko ketinimai nėra deklaratyvūs ir jam žala bus atlyginta ar pašalinta. Tokiu būdu nukentėjusysis patiki kaltininko sukurta fikcija ir priima kaltininkui palankų sprendimą susitaikyti. Dėl to nusikalstamą

---

[90] “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-312/2013,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9834b2ea-3154-4697-95cb-1f3bb3a53442

[91] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 113.

[92] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-582/2011,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ff0ff84c-75ff-48a3-9f6a-b7395037e3be

[93] Agnė Baranskaitė,*op. cit*, p. 108.

veiką padariusiam asmeniui, realiai neatlyginusiam žalos nukentėjusiajam, yra sudaromos prielaidos būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ir taip išvengti kriminalinės bausmės. Tokia situacija LR baudžiamajame procese, autoriaus manymu, yra akivaizdus pavyzdys, kaip kaltininkui sudaromos palankios sąlygos piktnaudžiauti teise ir kaip neužtikrinamas nukentėjusiojo interesas gauti realų turtinės žalos atlyginimą. Todėl, manytina, kad toks teisinis reguliavimas nedera su Direktyvos nuostatomis ir ateityje siekiant išvengti panašių situacijų galėtų būti taisomas.

Autorius šiuo atveju prašo atkreipti dėmesį į Vokietijos Federacinės Respublikos (Toliau – ir Vokietija) baudžiamojo kodekso 46a straipsnio „Nusikaltėlio ir nukentėjusiojo mediacija: restitucija“[94] nuostatas, kur yra numatyta, kad „nusikaltėlis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės apskritai arba jam gali būti sušvelninta bausmė, tik jeigu jis, turėdamas tikslą pasiekti susitaikymą su nukentėjusiuoju (nusikaltėlio ir nukentėjusiojo mediacijos metu - aut. pastaba), visiškai atlygino žalą arba atlygino didžiąją dalį žalos, atsiradusios dėl jo įvykdyto nusikaltimo, arba nuoširdžiai mėgino atlyginti žalą, arba tais žalos atlyginimo atvejais, kai padarytos žalos atlyginimas reikalavo asmeninių nusikaltėlio paslaugų ar pasiaukojimo, tokiu būdu visiškai atlygino žalą arba didžiąją jos dalį nukentėjusiajam“. Kaip galime pastebėti, Vokietijos baudžiamajame kodekse esminis momentas, lemiantis kaltininko atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, yra realus žalos atlyginimas nukentėjusiajam. O „susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo“ Vokietijos baudžiamajame kodekse kaip sąlyga, daranti įtaką asmens atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, apskritai nėra minima. Autoriaus manymu, tokias pavyzdines nuostatas būtų galima pritaikyti ir LR BK. Vis dėlto autorius mano, kad susitarimo dėl žalos atlyginimo nėra būtina atsisakyti visiškai. Manytina, kad, kaltininkui atlyginus ar pašalinus didžiąją dalį žalos, dėl kitos dalies žalos vis dėlto būtų galima sudaryti susitarimą dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo, ir tai iš esmės neprieštarautų nukentėjusiojo interesams į realų žalos atlyginimą.

Todėl, autoriaus manymu, siekiant užtikrinti nukentėjusiojo interesus į realų žalos atlyginimą ir apriboti kaltininkui galimybę piktnaudžiauti teise, BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: *„savo noru visiškai atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba atlygino didžiąją dalį žalos ir dėl likusios dalies žalos atlyginimo ar pašalinimo susitarė su fiziniu ar juridiniu asmeniu, kuriam žala buvo padaryta“*.

[94] German Criminal Code. *Federal Law Gazette*, I p 3322, (1998), section 46a, žiūrėta 2016-02-19, http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0007

2.2.1.2 Neturtinės žalos atlyginimas

BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte kaltininkui yra numatyta sąlyga „susitaikyti su nukentėjusiuoju“. Kaip jau minėta anksčiau, ši sąlyga, autoriaus manymu, galėtų suponuoti apie tam tikrą neturtinės žalos kompensavimą nukentėjusiajam. Tačiau, kaip pastebi autorius, ši sąlyga tuo neapsiriboja. Kaip nurodo A. Baranskaitė, „susitaikymas su nukentėjusiuoju savo esme ir reikšme yra daugiau nei vien jo susitarimas su nukentėjusiuoju atlyginti ar pašalinti šiam nusikalstama veika padarytą žalą“[95]. Susitaikymo sąlygos įgyvendinimas reikalauja, kad nukentėjusysis atleistų [...] kaltininkui psichologiniu, etiniu, moraliniu aspektu“[96]. Dėl šios priežasties R. Ažubalytė teigia, kad susitaikymo sąlyga realiai yra sunkiai įvykdoma[97], nes „susitaikymas nėra teisinė kategorija, tai daugiau psichologinis aktas, vykstantis tarp asmenų“[98]. Autorius pastarajai nuomonei būtų linkęs pritarti, be to, akcentuoja, kad Direktyvos nuostatos, suponuojančios tai, jog mediacijos paslaugos turi būti teikiamos, jeigu jos atitinka aukos interesus, nenumato susitaikymo būtinybės, t.y. neprašo atsižvelgti į tai, ar kaltininkas su nukentėjusiuoju gali susitaikyti, ar ne, o tik pabrėžia realų nukentėjusiojo interesų užtikrinimą, kuris, kaip jau minėta anksčiau, priklausomai nuo to, kokiai žalos atlyginimo formai nukentėjusysis skiria prioritetą, galėtų apimti turtinę ar neturtinę naudą.

LR KT yra pažymėjęs, kad, „atlyginant materialinę žalą, visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu *(restitutio in integrum)*, kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (*inter alia* jokia materiali kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti panaudojant *inter alia* materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą)“[99]. Kaip galime pastebėti, LR KT numato kaip įmanomą ir

[95] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 129.
[96] *Ibid.*
[97] Rima Ažubalytė, *supra* note 9, p. 37.
[98] *Ibid.*
[99] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas, *supra* note 82.

moralinę satisfakciją už patirtą neturtinę žalą. Tačiau pastebėtina, kad nukentėjusieji, spręsdami susitaikymo klausimą su kaltininku, turi visai kitus interesus.

Kaip rodo A. Baranskaitės atlikta teismų praktikos apžvalga, 80% atvejų nukentėjusiojo iniciatyvą taikytis lėmė materialinis, finansinis suinteresuotumas, 15% - siekis pagreitinti konflikto sprendimo procesą, 5% - gailestis ir rūpestis dėl kaltininko padėties[100]. Pažymėtina, kad didžioji dalis nukentėjusiųjų, sprendžiant jų žalos atlyginimo klausimą, buvo suinteresuoti gauti materialinį atlygį, o ne patirti moralinę satisfakciją. Šią poziciją iš dalies palaiko ir R.Ažubalytė, kuri nurodo, kad „nusikalstamų veikų aukų nurodomi susitaikymo baudžiamosiose bylose motyvai yra kuo greitesnis žalos atlyginimas“[101]. Todėl ‚manytina, galime daryti išvadą, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte įvardinta sąlyga yra nereikšminga nukentėjusiesiems siekiant žalos atlyginimo ir ji nesprendžia nukentėjusiųjų interesų užtikrinimo klausimo. Panašios nuomonės laikosi ir R.Ažubalytė, kuri teigia, kad „susitaikymas nėra būtinas, kad mediacija būtų laikoma pavykusia“[102]. Mediacijos tikslas – atlygis nukentėjusiajam ir susitarimas šiuo klausimu, t. y. kai šalys susiderino atlygio formą ir kaltininkas prisiėmė tam tikrą įpareigojimą, kurį turi įvykdyti numatytu laiku[103].

Atsižvelgiant į tai, kad LR KT numato kaip įmanomą ir moralinę satisfakciją už patirtą neturtinę žalą, darytina išvada, kad tokia neturtinės žalos atlyginimo forma LR baudžiamajame procese yra realiai įgyvendinama. Tačiau tokios žalos atlyginimo formos nauda nukentėjusiajam yra labai abejotina. Mat teismų praktikos apžvalga leidžia teigti, kad didžioji dalis nukentėjusiųjų LR baudžiamajame procese yra suinteresuoti gauti realų žalos atlyginimą materialine išraiška, o susitaikyti su kaltininku ir taip patirti moralinę satisfakciją nėra apskritai suinteresuoti.

Šiuo atveju autoriui vis dėl to kyla klausimas, kokia tuomet yra susitaikymo sąlygos reikšmė LR baudžiamajame procese? Ir kam ji yra apskritai reikalinga?

Kaip nurodo A. Baranskaitė, kaltininko parodyta iniciatyva susitaikyti „[...] reiškia, jog jis ne tik pripažįsta savo kaltę, atlygina ir pašalina žalą arba yra pasiryžęs ir pasižadėjęs tai padaryti ateityje, taip elgdamasis iš esmės atsiprašo nukentėjusiojo. Tai sudaro svarų pagrindą išvadai, kad toks asmuo ateityje nusikalstamų veikų nedarys“[104]. Iš to galime spręsti ir apie sąlygos esmę: kaltininko siekis susitaikyti su nukentėjusiuoju turi reikšmės vertinant kaltininko asmenybę ir gali būti pagrindu manyti, kad asmuo ateityje nedarys nusikalstamų veikų. Tačiau atkreiptinas dėmesys

---

[100] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 133.
[101] Rima Ažubalytė, *supra* note 9, p. 37.
[102] *Ibid*.
[103] Christa Pelikan, “Mediation between the victim and offender in Austria: legal ramifications and practice,“ iš *Juvenile Offender-Victim Mediation*, B.Czarnccka-Dzialuk, D.Wójcik (Eds.), (Warszawa: Institute of Justine, 1999), 53.
[104] Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 133.

į tai, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytos sąlygos įgyvendinimas suponuoja ne apie kaltininko siekį susitaikyti su nukentėjusiuoju, bet reikalauja kaltininko susitaikymo su nukentėjusiuoju kaip fakto. Dėl šios priežasties, autoriaus manymu, BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta sąlyga yra nelogiška ir mediacijos procesui visiškai nereikšminga, kadangi nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymas gali neatitikti nukentėjusiojo interesų, tačiau, nepaisant to, jis vis tiek būtų verčiamas susitaikyti. Toks teisinis reguliavimas, autoriaus manymu, galėtų suponuoti apie Direktyvoje numatyto reikalavimo - užtikrinti nukentėjusiojo interesus - nepaisymą. Autorius taip pat pastebi, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte išdėstytoje sąlygoje, kurioje numatytas reikalavimas kaltininkui faktiškai susitaikyti su nukentėjusiuoju, galima įžvelgti tam tikrų prieštaravimų ir konstituciniam asmenų lygiateisiškumo principui. LR KT yra pažymėjęs, kad „konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas reiškia žmogaus prigimtinę teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, jis įtvirtina formalią visų asmenų lygybę, įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, neleidžia asmenų diskriminuoti ir teikti jiems privilegijų, tačiau nepaneigia galimybės įstatymu nustatyti nevienodą (diferencijuotą) teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu; šis konstitucinis principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys, kuriems skiriamas teisinis reguliavimas, palyginti su kitais asmenimis, kuriems taip pat skiriamas atitinkamas teisinis reguliavimas, būtų kitaip traktuojami, nors tarp jų nėra tokių skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas“[105]. Tačiau BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytas teisinis reguliavimas suponuoja tai, kad kaltininkai baudžiamojo proceso metu, siekdami susitaikyti su nukentėjusiuoju ir rodydami tokias pačias pastangas, vienu atveju gali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės, o kitu - ne, nes, kaip jau minėta anksčiau, susitaikymo sąlygos įgyvendinimas pasižymi tuo, kad nukentėjusysis turi atleisti kaltininkui ir tik tuomet galima konstatuoti sąlygos įvykdymo faktą. Tačiau savaime suprantama, kad nukentėjusysis gali kaltininkui ir neatleisti dėl tam tikrų pačiam nukentėjusiajam būdingų charakterio savybių, kurios objektyviai gali neturėti pateisinimo (pvz., nukentėjusysis nėra tuo suinteresuotas). Dėl minėtų priežasčių, autorius manymu, būtų tikslingiau, jeigu teismas, baudžiamojo proceso metu objektyviai įvertinęs kaltininko asmenybę bei jo pastangas susitaikyti su nukentėjusiuoju, galėtų priimti sprendimą dėl jo atleidimo ar neatleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, neatsižvelgiant į tai, ar byloje susitaikymo faktas buvo nustatytas, ar nebuvo. Čia

[105] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 111-4549 (2007), prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta568/content

autorius siūlo atkreipti dėmesį į užsienio šalių praktiką, reglamentuojant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas.

Vokietijos baudžiamojo kodekso 46a straipsnyje, kuriame yra reglamentuotas mediacijos institutas, yra numatyta, kad „nusikaltėlis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės apskritai arba jam gali būti sušvelninta bausmė, tik jeigu jis, siekdamas susitaikymo su nukentėjusiuoju (mediacijos proceso metu), visiškai atlygino žalą arba atlygino didžiąją dalį žalos, atsiradusios dėl jo įvykdyto nusikaltimo, arba nuoširdžiai mėgino atlyginti žalą, arba tais žalos atlyginimo atvejais, kai padarytos žalos atlyginimas reikalavo asmeninių nusikaltėlio paslaugų ar pasiaukojimo - tokiu būdu visiškai atlygino žalą arba didžiąją jos dalį nukentėjusiajam“[106]. Kaip galime pastebėti, Vokietijos baudžiamajame kodekse taip pat skiriamas dėmesys kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymui, tačiau, skirtingai nei BK, susitaikymas siejamas ne su faktinio susitaikymo konstatavimu, o daugiau su kaltininko siekiu ir pastangomis tokį susitaikymą pasiekti. Autoriaus manymu, panaši praktika galėtų būti įgyvendinta ir Lietuvoje. Tai, manytina, galėtų užtikrinti vienodų faktų vienodą teisišką vertinimą ir, neiškreipiant susitaikymo sąlygos esmės[107], sudarytų galimybę visus nusikalstamas veikas padariusius asmenis baudžiamajame procese traktuoti vienodai.

Todėl, autoriaus manymu, siekiant užtikrinti, kad ateityje nebūtų sudaromos sąlygos konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimams baudžiamojo proceso metu, BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: *„jeigu jis susitaikė ar nuoširdžiai siekė susitaikyti su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu“*.

Manytina, kad toks pakeitimas būtų logiškas, nes jame teismui yra paliekamas kaltininko veiksmų vertinamasis požymis „nuoširdus siekis susitaikyti“, kurį teismas objektyviai įvertinęs, atsižvelgiant į tai, ar kaltininko siekis susitaikyti buvo nuoširdus ar deklaratyvus, galėtų nuspręsti, ar yra pagrindas manyti, kad toks asmuo ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų, ir, atsižvelgiant į šias aplinkybes, galėtų priimti objektyviai pagrįstą sprendimą atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės ar neatleisti.

---

[106] German Criminal Code, *supra* note 94.

[107] Susitaikymo sąlygos įvykdymas yra pagrindu manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų (tai manytina yra reikšminga vertinant papildomos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos, numatytos BK 38 str. 1 d. 4 p. buvimą). Agnė Baranskaitė, *supra* note 13, p. 133.

2.2.2. Potenciali rizika

Direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teikiant mediacijos paslaugas būtina užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto tikslų. Autorius iš karto norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad esminiai momentai, turintys įtakos kaltininko ir nukentėjusiojo sąveikai (interakcijai) baudžiamojo proceso metu, yra sąlygos, numatytos BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose. Viena iš jų numato, kad kaltininkas turi savo noru atlyginti ar pašalinti fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarti dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo. Kita sąlyga numato, kad kaltininkas turi susitaikyti su nukentėjusiuoju. Šios dvi sąlygos, autoriaus manymu, suponuoja tai, kad tiek nukentėjusysis, tiek kaltininkas baudžiamojo proceso metu turi sąveikauti, kad pasiektų sąlygose keliamus tikslus – atlyginti arba pašalinti žalą, arba pasiekti susitarimą dėl žalos atlyginimo, ir susitaikyti. Kalbant apie potencialią riziką nukentėjusiajam įgyvendinant paminėtas sąlygas, autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad BK 233, 234 straipsniuose yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už poveikį nukentėjusiam asmeniui. Tačiau reikėtų pripažinti, kad šios materialiosios teisės normos neskirtos apsaugoti nukentėjusiuosius proceso metu nuo pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto apraiškų. Šios normos greičiau galėtų būti suprantamos kaip tokios, kurios pradeda vykdyti nukentėjusiojo interesų apsaugą tik nukentėjusiajam jau susidūrus su tam tikromis pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto apraiškomis. Taigi iš esmės, autoriaus manymu, ši norma neužtikrina nukentėjusiųjų apsaugos baudžiamojo proceso metu, proceso dalyviams įgyvendinant BK 38 straipsnio 2 ir 3 dalyje įtvirtintas sąlygas, o gina jau pažeistas vertybes tik po to, kuomet proceso metu jos yra pažeidžiamos. BPK 107 straipsnyje reglamentuota savanoriško žalos atlyginimo tvarka, kuri numato, kad įtariamasis ar kaltinamasis arba už jo veikas materialiai atsakingas asmuo gali bet kuriuo proceso metu savanoriškai atlyginti nukentėjusiajam nusikalstama veika padarytą žalą. Tačiau autorius vėlgi atkreipia dėmesį į tai, kad ši procesinė teisės norma nenumato jokių kaltininko ir nukentėjusiojo sąveikos (interakcijos) apsaugos momentų nuo pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto apraiškų, o tik suteikia kaltininkui galimybę bet kuriuo proceso metu savanoriškai nukentėjusiajam atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. Pastarojo BPK 107 straipsnio nuostatos neįpareigoja kaltininko žalą atlyginti taip, kad nebūtų pažeidžiama nukentėjusiojo interesų apsauga, kas, autoriaus manymu, suponuoja apie galimą kaltininko savivalę, įgyvendinant minėtą sąlygą. LAT praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad „BK 38 straipsnio 1 dalyje nustatytas sąlygas privalo įvykdyti pats kaltininkas, o teismas turi patikrinti šių

sąlygų įvykdymo tinkamumą“[108]. Kaip autoriui leidžia teigti atlikta teismų praktikos apžvalga, toks procesinis reguliavimas, įgyvendinant BK 38 straipsnyje išdėstytas sąlygas, negali užtikrinti nukentėjusiųjų interesų apsaugos. O tai iš esmės prieštarauja Direktyvos nuostatoms, kurios įpareigoja užtikrinti, kad mediacijos paslaugos būtų saugios ir jų įgyvendinimas nesukeltų nukentėjusiajam dar didesnių neigiamų pasekmių *(further harm)*[109]. Autorius mano, kad aptariamą situaciją geriausiai galima atskleisti teisminės praktikos pavyzdžiais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistojo A. G. kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 7 d. nutarties[110] *(kuria nuteistojo A. G. apeliacinis skundas dėl panaikinimo Kupiškio rajono apylinkės teismo 2008 m. liepos 16 d. nuosprendžio, kuriuo A. G. nuteistas pagal BK 233 straipsnio 1 dalį, netenkintas)*. Kupiškio rajono apylinkės teismo 2008 m. liepos 16 d. nuosprendžiu A. G. nuteistas už tai, kad 2006 m. gruodžio 13 d., dalyvaujant M. T. ir M. E., dalyvaujant jam pačiam, jo kontoroje, Panevėžyje, įtikinėjimo ir įkalbinėjimo būdu bei M. T. ir M. E. žadant atsilyginti – perduoti nukentėjusiajai O. Č. 4000 Lt - siekė paveikti nukentėjusiąją O. Č., kad ši Panevėžio apygardos teisme apeliacine tvarka nagrinėjant baudžiamąją bylą, kurioje nuteisti M. T. ir M. E., dėl iššaginimo duotų melagingus parodymus, jog 2006 m. gruodžio 13 d., M. E. atvežus O. Č. į advokato A. G. kontorą Panevėžyje, dalyvaujant M. T. ir M. E., A. G. įtikinėjant bei diktuojant, nukentėjusioji O. Č. buvo įkalbėta parašyti pareiškimą, kuris vėliau buvo pateiktas Panevėžio apygardos teismui, kad M. T. ir M. E. yra neteisingai nuteisti, remiantis jos melagingais parodymais apie iššaginimą. Kasaciniu skundu nuteistasis A. G. prašė Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 7 d. nutartį panaikinti, nes buvo netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas. Kasatoriaus manymu, psichologinis spaudimas ir prievarta prieš nukentėjusiąją nebuvo panaudota, todėl jo veiksmai, paimant iš jos pareiškimą ir išsiunčiant jį į teismą, neatitinka poveikio nukentėjusiajam (BK 233 straipsnio 1 dalis) požymių, bet vertintini kaip „sąžininga advokato praktika“, „argumentuotas faktų išdėstymas“, „lojali klientui advokato veikla“ ir panašiai. Kasatoriaus skundas netenkintas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, pasisakydama dėl A.G. nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal BK 233 straipsnio 1 dalį, pažymėjo, jog „teismų praktikoje pripažįstama, kad

[108] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-582/2011, *supra* note 92.
[109] European Commission, DG Justice, *supra* note 62, p. 32.
[110] “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 7 d. nutratis baudžiamojoje byloje 1A-267-116/2009,” prieiga per internetą: http://eteismai.lt/byla/272046139632593/1A-267-116-2009?word=lap

pagal BK 233 straipsnį kvalifikuojamas ne tik prievartinis poveikis proceso dalyviui, kad šis duotų melagingus parodymus, bet ir neprievartinės jo formos, pvz., duodant atitinkamus nurodymus, įtikinėjant, prašant, siūlant pinigų ir pan. (kasacinės nutartys Nr. 2K-140/2009, 2K-529/2008, 2K-440/2008, 2K-665/2007, 2K-308/2007, 2K-582/2004). Taigi BK 233 straipsnyje kriminalizuoto poveikio esmė yra ne būdai, kuriais veikiamas atitinkamas proceso dalyvis, bet šio poveikio tikslas – kad šis asmuo proceso metu duotų melagingus parodymus, išvadas, paaiškinimus ar neteisingai išverstų ir taip apsunkintų tiesos nustatymą. Šiuo tikslu veikė ir A. G., įtikinėdamas nukentėjusiąją duoti melagingus parodymus teisme ir diktuodamas jai ,žinomai, melagingo pareiškimo tekstą. Šie veiksmai nesuderinami su teisėta advokato veikla ir negali būti pateisinami procesinės gynėjo funkcijos atlikimu baudžiamojoje byloje, lojalumu klientui ir pareiga panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad teismas, kvalifikavęs A. G. padarytą veiką pagal BK 233 straipsnio 1 dalį, tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą“[111].

Kaip pastebi autorius, šis aptartas atvejis galėtų būti pavyzdinis pakartotinės viktimizacijos pavyzdys, įgyvendinat BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas sąlygas, nes nusikalstamas poveikis nukentėjusiajai pasireiškė būtent sprendžiant susitaikymo ir žalos atlyginimo klausimus. Tai, autoriaus manymu, tik patvirtina, kad LR baudžiamajame procese nukentėjusiojo ir kaltininko sąveikos momentai, įgyvendinant BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas sąlygas, procesinėmis teisės normomis yra reguliuojami nepakankamai. Kaip galime pastebėti, LAT leidžia suprasti, kad kaltininko ar jo atstovo materialinio pobūdžio siūlymai ar prašymai susitaikyti ir pan. gali būti pagrindu kaltininko baudžiamajai atsakomybei pagal BK 234 straipsnį, o toks procesinis reguliavimas, dėl kurio gali atsirasti prielaidos daryti nusikalstamą poveikį nukentėjusiajam, iš esmės nesiderina su Direktyvos nuostatomis, kurios įpareigoja mediacijos proceso metu užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą, nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо apraiškų.

Tačiau tai dar ne visos problemos. Autorius taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad nors Direktyvoje nėra skiriamas ypatingas dėmesys kitiems proceso dalyviams, o yra orientuojamasi išskirtinai į nukentėjusiojo interesų užtikrinimą, tačiau pastebėtina, kad aptartas procesinis reguliavimas apsunkina galimybę ir pačiam kaltininkui įvykdyti BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas sąlygas. Jis, viena vertus, įpareigoja kaltininką pačiam įvykdyti BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas sąlygas[112], kita vertus, riboja kaltininko galimybes

[111] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-102/2010,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=931ed2e7-2087-4d12-a5a4-d91d143b57d3

[112] LAT pažymi, kad BK 38 straipsnio 1 dalyje nustatytas sąlygas privalo įvykdyti pats kaltininkas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis, *supra* note 92.

apskritai ką nors siūlyti nukentėjusiajam[113], o tai reiškia, kad apskritai nėra aišku, kaip turėtų funkcionuoti kaltininko ir nukentėjusiojo sąveikos mechanizmas, kaltininkui įgyvendinant BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas sąlygas. Tas dar kartą patvirtina tam tikrą procesinio reguliavimo nepakankamumą. Galima būtų manyti, kad galbūt nuketėjusysis pirmas turėtų išreikšti savo valią dėl to, ar pageidauja gauti iš kaltininko žalos atlyginimą, ar nori su juo susitaikyti, o tik po to kaltininkas galėtų pateikti savo pasiūlymus. Tačiau, kaip pastebi autorius, tokie atvejai, kai nėra pakankamo procesinio reguliavimo, taip pat gali sudaryti sąlygas atsirasti tam tikriems neigiamiems padariniams. Teismų praktika rodo, kad nukentėjusiojo ar jo atstovo kaltininkui pateiktas reikalavimas atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo nusikalstamos veikos, vėliau gali tapti pagrindu spręsti paties nukentėjusiojo baudžiamosios atsakomybės klausimą pagal BK 294 straipsnį dėl savavaldžiavimo. Toliau pateiktas teisminės praktikos pavyzdys, manytina, padės geriau iliustruoti aprašomą situaciją.

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistųjų R. K. ir V. B. kasacinius skundus dėl Pakruojo rajono apylinkės teismo 2009 m. vasario 6 d. nuosprendžio *(kuriuo R. K. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 294 straipsnio 2 dalį laisvės atėmimu dvejiems metams. Taip pat šiuo nuosprendžiu nuteistas D. A. I., o E. J. (buvusi K.) išteisinta.)* ir Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nuosprendžio *(kuriuo Pakruojo rajono apylinkės teismo 2009 m. vasario 6 d. nuosprendis pakeistas: R. K. nuteistas pagal BK 181straipsnio 1 dalį laisvės atėmimu trejiems metams. Taip pat šiuo nuosprendžiu nuteisti D. A. I. ir E. J. (buvusi K.)).* Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nuosprendžiu pagal BK 181 straipsnio 1 dalį R. K., D. A. I., V. B. ir E. J. (buvusi K.) nuteisti už tai, kad 2007 m. lapkričio 4–6 d., veikdami kaip bendrininkų grupė, neturėdami teisėto pagrindo, prisidengdami tariamu E. J. (buvusios K.) iššaginimu, atvirai savo naudai, panaudodami psichinę prievartą, reikalavo iš A. K. perduoti 20 000 Lt. Nuteistieji R. K. ir V. B. kasaciniais skundais prašė panaikinti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nuosprendį, jų padarytoje veikoje nesant BK 181 straipsnio 1 dalyje numatytos objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių. Kasatorių nuomone, jie, kaip E. J. (buvusios K.) atstovai, reikalaudami iš A. K. perduoti 20 000 Lt, vykdė teisėtą reikalavimą atlyginti E. J. (buvusios K.) žalą už patirtą skriaudą (iššaginimą). Kasaciniai skundai dėl Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nuosprendžio panaikinimo tenkinti, nuosprendis panaikintas ir paliktas

[113] LAT pažymi, kad prievarta liudtyojui gali pasireikšti ne tik prievartine forma,bet ir neprievartine forma pvz., duodant atitinkamus nurodymus, įtikinėjant, prašant, siūlant pinigų ir pan. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis, *op. cit.*

galioti Pakruojo rajono apylinkės teismo 2009 m. vasario 6 d. nuosprendis be pakeitimų. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „byloje nustatyti objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, įvertinant ir pačių nuteistųjų parodymus apie jų psichinį santykį su padaryta nusikalstama veika, leidžia daryti išvadą, kad nuteistieji, nurodydami nukentėjusiajam A. B. atsiskaityti su E. J. (buvusia K.), sumokant jai 20 000 Lt už jos iššaginimą, manė, kad vertė jį įvykdyti pareikštą teisėtą pretenziją, t. y. pagrįstą įstatyme numatyta teisę (gauti žalos atlyginimą - aut. pastaba), o tai patvirtina savavaldžiavimui būdingus subjektyviuosius požymius, kai tyčia yra nukreipta į teisės įgyvendinimą. Esant šioms aplinkybėms, kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes klaidingai aiškino ir taikė baudžiamąjį įstatymą, atribodamas BK 181 straipsnio 1 dalį nuo BK 294 straipsnio 2 dalies“[114]. Taigi šiuo atveju teismas iš esmės pripažino, kad nuteistieji, manydami vykdantys teisėtą pretenziją, t. y. pagrįstą įstatyme numatyta teisę - gauti žalos atlyginimą, pasirinko netinkamą jos įgyvendinimo būdą, dėl to buvo pripažinti kaltais pagal BK 294 straipsnį dėl savavaldžiavimo.

Autoriaus manymu, šiame skyrelyje pateikti argumentai ir teismų praktikos pavyzdžiai indikuoja, kad LR baudžiamajame procese proceso dalyviai, siekdami įgyvendinti pagrįstas jiems įstatyme numatytas teises (atlyginti žalą ar gauti žalos atlyginimą), gali patirti gana rimtų neigiamų padarinių. Tokia situacija iš esmės reiškia, kad toks nepakankamai apibrėžtas procesinis reguliavimas, kurio metu sudaromos sąlygos kaltininkams ar jų atstovams žalos atlyginimo ar susitaikymo klausimus spręsti savo nuožiūra, paliekant jiems visišką saviraiškos laisvę, negali užtikrinti nukentėjusiojo interesų apsaugos. Be to, gali suvaržyti ir kitų proceso dalyvių teises bei sudaryti sąlygas naujų nusikalstamų veikų atsiradimui, kadangi tokiu procesiniu reguliavimu nėra užtikrinama procedūra, kurios metu būtų galima saugiai ir tinkamai išspręsti žalos atlyginimo ar susitaikymo klausimą, o šių procesų priežiūra niekas nėra įpareigotas rūpintis. Todėl manytina, kad tokia praktika negali užtikrinti Direktyvoje keliamo reikalavimo – užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto apraiškų. Visgi tokią situaciją būtų galima suprasti dėl to, kad Lietuvos baudžiamajame procese nėra mediacijos procedūros, kuri, autoriaus manymu, proceso metu leistų užtikrinti proceso dalyvių interesus ir pasirūpinti jų apsauga, nes mediacijos proceso metu šalims iškilusį konfliktą padėtų spręsti trečioji nešališka šalis – mediatorius, kuris ir galėtų būti tam tikras šalių interesų užtikrinimo ir saugumo garantas. Todėl autorius mano, kad mediacijos procedūros įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajame procese yra būtinas, siekiant ateityje išvengti minėtų nesusipratimų.

---

[114] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-432/2009,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cb90b0d2-935b-43c5-8ffc-9ab16eacb3a1

2.3. Savanoriškas šalių dalyvavimas mediacijos procese

Savanoriškas nukentėjusiojo dalyvavimas mediacijos procese suprantamas kaip toks, kuomet nukentėjusysis, turėdamas pakankamai žinių apie su mediacijos procesu susijusią naudą ir galimą riziką, remdamasis jam suteikta informacija, priima pagrįstą sprendimą dalyvauti mediacijos procese[115]. Direktyvos 12 straipsnio 1 dalies b punkte yra detalizuojama tokios informacijos pateikimo tvarka, turinys ir apimtis. Direktyvoje nurodoma, kad prieš sutinkant dalyvauti mediacijos procese nukentėjusiajam turi būti pateikta išsami nešališka informacija apie procesą, galimus proceso eigos rezultatus, taip pat informacija apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras. Ir nors ši nuostata nenurodo, kas šią informaciją turėtų nukentėjusiajam suteikti, tačiau akivaizdu, kad nuostatoje nėra įvardinta trečioji nešališka šalis, o tik pažymima „išsamios ir nešališkos“ informacijos pateikimo svarba. Tai, autoriaus manymu, nukreipia į Direktyvos 25 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodoma, kad „valstybės narės užtikrina, kad pareigūnai, kurie, tikėtina, turės kontaktų su aukomis, pavyzdžiui, policijos pareigūnai ir teisminių institucijų personalas, dalyvautų tinkamuose bendro pobūdžio ir specialiuose mokymuose, atsižvelgiant į jų kontaktą su aukomis, kad būtų didinamas jų informuotumas apie aukų poreikius ir sudarytos galimybės jiems su aukomis elgtis nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai“. Galime daryti išvadą, kad Direktyvoje yra numatytas įpareigojimas policijos pareigūnams ir teisminių institucijų personalui, kurie galimai kontaktuos su aukomis, suteikti nešališką informaciją apie mediacijos procesą, proceso metu galimus pasiekti rezultatus, taip pat informaciją apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras. Tačiau pažymėtina, kad nei nukentėjusysis, nei kaltininkas neturėtų būti verčiami dalyvauti mediacijos procese[116], nes jų dalyvavimas yra išskirtinai siejamas tik su savanorišku proceso šalių apsisprendimu. Todėl yra labai svarbu, kad teisėsaugos institucijų pareigūnai baudžiamojo proceso metu proceso šalims suteiktų reikiamą nešališką informaciją, apie procesą, jo metu galimus pasiekti rezultatus, o taip pat informaciją apie proceso metu pasiekto susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras, kas yra būtina pagrįsto savanoriško sprendimo priėmimui. Priešingu atveju, kiekvieną kartą šalims sutikus dalyvauti mediacijos procese, būtų galima abejoti tokio sprendimo pagrįstumu ir savanoriškumu, nes yra manoma, kad mediacijos procesas apskritai negali būti pradedamas, jeigu proceso šalys nėra pajėgios suprasti šio proceso reikšmės[117].

---

[115] European Commission, DG Justice, *supra* note, 62.
[116] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53, 11 p.
[117] *Ibid.*

Kalbat apie lietuviškąjį susitaikymo institutą, autorius atkreipia dėmesį į tai, kad R.Ažubalytė jau yra pastebėjusi, kad „nors apie susitaikymo (susitarimo), kaip ir kitų ikiteisminio tyrimo diskreciniais pagrindais nutraukimo atvejų, procedūrą (procesinę formą) ne kartą buvo kalbėta, tačiau iki šiol nėra jokių pasikeitimų nei įstatymuose, nei taikymo praktikoje informuojant proceso dalyvius apie galimą susitaikymą (susitarimą) viešojo kaltinimo bylose“[118]. Autorius R.Ažubalytei būtų linkęs pritarti, kadangi BPK 45 straipsnis yra vienintelis straipsnis, kuriame teisėjui, prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui yra numatyta bendra pareiga išaiškinti proceso dalyviams jų teises ir jas užtikrinti. Tačiau šiame straipsnyje nėra numatytas konkretus informavimo turinys. Šis straipsnis nenumato, kad prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo informuoti proceso šalis apie procesą, proceso metu galimus pasiekti rezultatus, taip pat suteikti informaciją apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras. R.Ažubalytė taip pat mano, kad „neneigiant bendros normos (BPK 45 str.) reikšmės, manytina, kad pareigūną reikėtų įpareigoti užimti aktyvesnę poziciją tada, kai įstatymas suteikia papildomas teises nukentėjusiajam (arba įtariamajam): supažindinti su galimybe atlyginti žalą arba susitarti dėl žalos atlyginimo, taip pat su teise „susitaikyti“ ir, jei prireikia, su susitaikymo sąlygomis bei padariniais“[119]. Autorius tokiai R.Ažubalytės nuomonei taip pat būtų linkęs pritarti, nes suteikti tokią informaciją proceso šalims baudžiamojo proceso metu įpareigoja Direktyvos nuostatos, o jos nesuteikus mediacijos procesas, autoriaus manymu, apskritai negalėtų būti įmanomas, nes nebūtų pagrindo manyti, kad proceso šalys turi pakankamai žinių apie su mediacijos procesu susijusią naudą ir galimą riziką,[120] ir remdamiesi jiems suteikta informacija galėtų priimti pagrįstą sprendimą dalyvauti mediacijos procese[121].

Todėl, atsižvelgiant į Direktyvos nuostatų aiškinimą, darytina išvada, kad dabartinė situacija LR baudžiamajame procese, kuomet nėra reglamentuota nešališkos informacijos apie „susitaikymo procesą“ pateikimo tvarka nukentėjusiajam, t.y. nėra apibrėžtas jos turinys, nėra numatytas subjektas, kuris tokią informaciją privalėtų suteikti, sudaro pagrindą abejoti šalių priimto sprendimo dalyvauti tokiame procese pagrįstumu ir savanoriškumu. O toks teisinis reguliavimas iš esmės prieštarauja Direktyvos nuostatoms.

---

[118] Rima Ažubalytė, *supra* note 9, p. 38.
[119] Rima Ažubalytė, „Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą,“ *Jurisprudencija* 70, 62 (2005): 121, prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/1c5/12_azubalyte.pdf121
[120] Žiūrėti poskyrį - 2.2. „Nukentėjusiojo interesų užtikrinimas“.
[121] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *op cit.*

2.4. Aktyvus šalių dalyvavimas mediacijos procese siekiant susitarimo padedant nešališkam tarpininkui

Kaip jau buvo minėta anksčiau[122], mediacija gali būti apibūdinama kaip procesas, „kuriuo sudaromos sąlygos aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus padedant nešališkai trečiajai šaliai“[123]. Kaip galime pastebėti, pateiktoje mediacijos sąvokoje yra ypač pabrėžiamas mediatoriaus, kaip nešališkos šalies, vaidmuo procese – padėti aukai ir nusikaltėliui išspręsti dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus. Autorius šioje vietoje norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mediatoriaus esminė funkcija - padėti šalims derybose, nereiškia, kad mediatorius gali tapti ginčo šalių konsultantu ar patarėju[124]. Mediatoriaus pagalbą čia derėtų suprasti kaip tokią, kuomet mediatorius „jam prieinamais įrankiais ir metodais (pvz., teiginių perfrazavimu, klausinėjimu, šalių emocijų malšinimu) bei gebėjimais padeda ginčo šalims derybomis surasti ir išplėtoti visas ginčo šalis tenkinantį ginčo sprendimo variantą“[125]. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad bet koks išorinis mediatoriaus poveikis proceso šalims, kuris leistų suabejoti savanorišku šalių dalyvavimu mediacijos procese arba trukdytų šalims išreikšti savo tikrąją valią, priimant susitarimą, turėtų būti netoleruotinas. Priešingu atveju atsirastų prielaida suabejoti mediatoriaus nešališkumu. O tokios prielaidos buvimas, autoriaus manymu, darytų mediacijos procesą neįmanomą, nes mediatoriaus nešališkumu yra grindžiamas visas mediacijos procesas. Būtent dėl šios priežasties mediatoriaus kaip nešališkos šalies dalyvavimui mediacijos procese yra keliami tam tikri reikalavimai.

Mediatoriaus nešališkumas visų pirma reiškia tai, kad mediatorius negali daryti įtakos susitarimo turinio ar mediacijos rezultatui. Antra, mediatorius turi elgtis su proceso šalimis vienodai, nepalaikydamas vienos ar kitos pusės. Trečia, mediatorius neturėtų būti veikiamas finansinio ar asmeninio ryšio su mediacijos proceso dalyviais ar turėti išankstinę nuomonę vienos iš šalių arba abiejų šalių atžvilgiu. Mediatoriaus užduotis yra kontroliuoti mediacijos procesą, suteikiant mediacijos proceso šalims tam tikrus procedūrinius rėmus, kuriais vadovaudamiesi mediacijos proceso dalyviai galėtų nuspręsti, kokia yra jų ginčo esmė ir kaip jie nori jį išspręsti.[126] Mediatorius turi generuoti sprendimų paiešką ir taikyti visus jam žinomus šalių aktyvavimo (konflikto sprendimo paieškos) metodus, tačiau nieko nesiūlyti ir nepateikti konflikto sprendimo

---

[122] Žiūrėti skyrių - 1. „Atkuriamojo teisingumo turinys, požymiai, procesinė forma ir jai baudžiamajame procese keliami reikalavimai“.
[123] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES, *supra* note 4, 2 str. 1 d. d. p.
[124] Natalija Kaminskienė, *supra* note, 64, p. 11.
[125] *Ibid.*
[126] Hilary Astor, “Mediator Neutrality: Making Sense of Theory and Practice,” *Social & Legal Studies* 16, 2 (2007): 223.

būdų[127], nes konflikto sprendimo būdų paieška yra išskirtinė šalių pareiga, kuri ir suponuoja apie aktyvų šalių dalyvavimą mediacijos procese.

Autoriaus manymu, būtent įvardinti apribojimai ir numatytos pareigos mediatoriui sudaro idealias sąlygas šalims aktyviai dalyvauti mediacijos procese, sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus, padedant nešališkai trečiajai šaliai.

Aktyvus šalių dalyvavimas mediacijos procese pasireiškia tuo, kad mediacijos proceso metu nukentėjusysis ir kaltininkas be aplinkinių įtakos gali kalbėtis apie savo patirtis, poreikius ir interesus, kurie pasireiškė dėl įvykdytos nusikalstamos veikos. Proceso šalys gali aptarti, kas atsitiko ir kaip tai juos paveikė. Pavyzdžiui, kaltininkas gali paaiškinti aplinkybes, kurios jį pastūmėjo įvykdyti nusikalstamą veiką, ir kaip jis išsirinko savo auką. Nukentėjusieji, savo ruožtu, gali paaiškinti, kaip juos paveikė įvykdyta nusikalstama veika. Tokios ar panašios temos gali būti aptariamos nukentėjusiojo ir kaltininko mediacijos proceso metu. Ši diskusija apie nusikalstamos veikos sukeltus padarinius yra esminė bet kurio mediacijos proceso dalis, nes tik abipusis pripažinimas ir supratimas to, kas įvyko, yra neišvengiami, norint pasiekti susitarimą. Kitas svarbus aukos ir nusikaltėlio mediacijos momentas yra susitelkimas ties ateities veiksmais. Mediacijos proceso metu nukentėjusiesiems yra suteikiama galimybė išdėstyti savo lūkesčius, susijusius su kaltininku. Jie, pavyzdžiui, gali prašyti finansinės kompensacijos, atsiprašymo ar kaltininko dalyvavimo, atliekant viešuosius darbus. Kaltininkams taip pat yra suteikiama galimybė išsakyti, ką jie yra pasiruošę pasiūlyti nukentėjusiajam, atsižvelgdami į padarytą turtinę ir neturtinę žalą ir jos kompensacijos poreikį. Tokiu būdu šalys, aktyviai dalyvaudamos mediacijos procese, gali pasiekti susitarimą, kaip kaltininkas ištaisys nukentėjusiajam padarytą žalą.

Tuo tarpu kalbant apie lietuviškąjį susitaikymo institutą pasakytina, kad apie tam tikrą susitarimą tarp šalių, pasiektą baudžiamojo proceso metu, kaip rodo teismų praktika, informuoja du dokumentai - įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo protokolas[128] ir susitarimas dėl žalos atlyginimo[129]. Pastarasis dokumentas, susitarimas dėl žalos atlyginimo, neturi oficialios formos, todėl autorius daro išvadą, kad jo sudarymas galimas laisva forma abiejų proceso šalių sutarimu. Pažymėtina tai, kad ši susitarimo dėl žalos atlyginimo procedūra Lietuvos baudžiamajame procese yra visiškai nereglamentuota, nors, kaip pastebi autorius, LAT yra išreiškęs poziciją, dėl to, kad

---

[127] Evaldas Visockas, et al., *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas* (Vilnius: AB Kopa, 2011), 30, prieiga per internetą: http://mediacija.policija.lt/modules/pamokos/Pdf/Mediacijos_vadovas.pdf

[128] "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-789-175-2013," prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb6705d1-ecd3-418d-ba3b-4e90675fdfa7

[129] "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-432-594/2015." Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=be5dc808-2a8e-4995-8cc5-849864d9a816; "Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-258-312-2014," prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3fe49493-86ac-488b-802e-e4fbe389c35d

teismas turi patikrinti šio susitarimo įvykdymo tinkamumą[130], tačiau autoriaus atlikta teismų praktikos apžvalga leidžia teigti, kad teismai dažniausiai tik formaliai įvertina byloje esančius minėto pobūdžio dokumentus, o ne atlieka šios procedūros realią kontrolę, nes dėmesys teismų praktikoje yra skiriamas tam, ar susitarimas apskritai buvo pasiektas, bet ne kokiu būdu jis buvo pasiektas. Tą nesunkiai galime pastebėti iš toliau pateikiamų teisminės praktikos pavyzdžių, kuriuose teismai pasisakė vertindami BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytų sąlygų įvykdymą.

Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „M. V. atsiprašė nukentėjusiuoju nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje pripažinto M. M., su juo susitaikė, ką patvirtina ir byloje esantis susitaikymo protokolas [...], kuriame, be viso ko, susitarta ir dėl M. M. neteisėtais M. V. veiksmais padarytos žalos atlyginimo“[131].

Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „byloje yra pateiktas susitarimas, iš kurio matyti, kad nuteistasis M. G. ir nukentėjusiojo A. M. atstovė pagal įstatymą V. M. susitaikė, M. G. atsiprašė nukentėjusiojo, be to, susitarė dėl žalos bei proceso išlaidų atlyginimo, be to iš byloje esančio 2013- 02- 06 nurodymo pervesti įmokėtus grynuosius pinigus matyti, kad M. G. V. M. perveda 5846 Lt turtinei ir neturtinei žalai atlyginti pagal 2012-10-15 teismo nuosprendį“[132].

Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „K. R. [...] Dėl padarytų nusikalstamų veikų kaltu prisipažino visiškai. Žalą nukentėjusiajai atlygino, nukentėjusiosios atsiprašė, su nukentėjusiąja susitaikė. 2013-04-19 nukentėjusioji Ž. G. ir K. R. pasirašė susitaikymo protokolą“[133].

Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „pirmosios instancijos teismui buvo pateiktas 2013 m. lapkričio 13 d. susitaikymo protokolas [...] kuris patvirtina, jog kaltinamieji atsiprašė nekentėjusiųjų ir susitarė su kiekvienu iš jų dėl žalos atlyginimo tvarkos“[134].

Iš to darytina išvada, kad Lietuvos baudžiamajame procese susitarimo dėl žalos atlyginimo procedūros niekas nėra įpareigotas kontroliuoti. O nesant šio susitarimo procedūrinės kontrolės, manytina, nėra ir galimybės užtikrinti, kad proceso dalyviams nebus daroma įtaka tariantis ar susitariant dėl žalos atlyginimo[135].Tai leidžia konstatuoti, kad Lietuvos baudžiamasis

---

[130] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis, *supra* note 92.
[131] Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis, *supra* note 129.
[132] “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-417-2013,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b8edaa71-c65d-48b3-ad13-87c9e64677b0
[133] Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nuosprendis, *supra* note 128.
[134] Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 6 d. nuosprendis, *supra* note 129.
[135] Žiūrėti skyrelį – 2.2.2. „Potenciali rizika“.

procesas negali užtikrinti, kad proceso šalims nebus trukdoma išreikšti savo tikrąją valią, įgyvendinant susitarimą dėl žalos atlyginimo. Todėl tokia situacija iš esmės negali suponuoti apie aktyvų šalių dalyvavimą, siekiant susitarimo dėl žalos atlyginimo.

Kitas paminėtas dokumentas - įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo protokolas. Šis dokumentas, skirtingai nuo susitarimo dėl žalos atlyginimo, jau turi oficialią formą ir yra privalomojo pobūdžio. Šio dokumento formą, remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 16 straipsnio 2 dalimi, yra patvirtinęs Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“[136]. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad šis dokumentas yra privalomas prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Remdamasis dokumento analize, autorius teigia, kad šis dokumentas suponuoja apie įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo fakto patvirtinimą. Dokumento tekste yra numatyta, kad fiksuojant minėtą susitaikymo faktą dalyvauja trys subjektai - nukentėjusysis, įtariamasis ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Tai iš esmės galėtų suponuoti, kad susitaikymo procese dalyvauja trečioji šalis, kuri atlieka savotišką susitaikymo procedūros kontrolę. Tačiau, kaip pastebi autorius, skirtingai nei mediacijos proceso metu, ši procedūra nesuponuoja to, kad susitaikymo proceso metu dalyvauja nešališka šalis, nes, kaip pastebi kiti autoriai, „nešališko subjekto pagalbos spręsti dėl nusikalstamos veikos padarymo kilusias problemas požymio netenkina kaltinimo pareigūnų (ikiteisminio tyrimo tyrėjų, prokurorų) neformaliai atliekamas tarpininkavimas, kuris praktikoje dažnas. Nors toks neformalus skatinimas kaltininkui ir aukai susitarti ir taikiai išspręsti nusikalstamos veikos sukeltas problemas gali duoti teigiamų rezultatų, vis tiek jis negali būti prilygintas apmokytų ir nesusaistytų procesinėmis pareigomis ir funkcijomis (šiuo atveju kaltinimo) tarpininkavimo specialistų gerai organizuotai pagalbai. Viena, minėti pareigūnai nėra nešališki asmenys, jie baudžiamajame procese turi konkrečius įgaliojimus, tarp kurių yra persekiojimo, kaltinimo funkcijos, antra, jų teisinis statusas nenumato jiems teisės imtis aktyvaus tarpininkavimo, o leidžia tik informuoti asmenis apie susitaikymo ir žalos atlyginimo galimybę bei įforminti šalių susitarimus“[137]. Autorius pastarajai nuomonei būtų linkęs pritarti.

Todėl apibendrinant būtų galima pasakyti, kad Lietuvos baudžiamasis procesas Direktyvoje keliamo reikalavimo mediacijos procesui - užtikrinti galimybę šalims aktyviai dalyvauti susitarimo procese, padedant trečiajai nešališkai šaliai - neužtikrina, kadangi ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuris dalyvauja kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo procedūroje,

---

[136] “Lietuvos Generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas „dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“,“ *Valstybės žinios*, Nr. 20897,prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d88c1908f6911e4a98a9f2247652cf4

[137] Ilona Michailovič, *supra* note 14, p. 183.

neatitinka nešališkos šalies reikalavimų, o tokioje procedūroje nedalyvaujant trečiajai nešališkai šaliai, kuri užtikrintų šio procedūros kontrolę, nėra pagrindo manyti, kad susitarimo metu proceso dalyviams bus sudarytos sąlygos be išorinio poveikio aktyviai dalyvauti susitarimo procese ir jo metu išreikšti savo tikrąją valią.

2.5. Mediacijos proceso konfidencialumas

Visų pirma autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mediacija baudžiamajame procese negali apsieiti be konfidencialumo principo mažiausiai dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, konfidencialumas apsaugo šalių interesus. Kita vertus, jis yra būtinas siekiant rezultatyvaus rezultato mediacijos proceso metu, nes mediacijos proceso metu sukuriama aplinka, kurioje šalys gali be pašalinių asmenų įtakos, nevaržomai aptarti su nusikalstama veika susijusius, privataus pobūdžio klausimus, nesant rizikos, kad tokia informacija vėliau galėtų būti paviešinta.

Aiškinant konfidencialumo principo esmę, reikėtų pažymėti, kad visa informacija, kuria apsikeitė nukentėjusysis ir kaltininkas mediacijos proceso metu, turėtų būti laikoma paslaptyje (nebent šalys susitarė kitaip). Pagrindinė priežastis, kodėl mediacijos proceso metu yra ginamas konfidencialumas, yra ta, kad potencialus informacijos atskleidimas, manytina, gali atgrasinti nukentėjusįjį ir kaltininką nuo dalyvavimo mediacijos procese. Jie gali nesijausti laisvi aptarti savo poreikius ir jausmus, kuomet privatumas nėra garantuotas. Mediacijos proceso metu kaltininko atskleista informacija galėtų pabloginti jo procesinę padėtį vėlesnio baudžiamojo proceso metu. Pavyzdžiui, kaltininkas gali inkriminuoti savo elgesį, aiškindamas aplinkybes, kurios jį pastūmėjo įvykdyti nusikalstamą veiką. Todėl, jeigu mediacijos procesas negarantuoja konfidencialumo, kaltininkas gali nuspręsti nedalyvauti tokiame procese. Nukentėjusieji taip pat galėtų jaustis nepatogiai, jeigu žinotų, kad ta informacija, kuria jie dalijasi mediacijos proceso metu, gali būti paviešinta. Jeigu nukentėjusysis mediacijos proceso metu aiškina psichologines pasekmes, atsiradusias dėl įvykdytos nusikalstamos veikos, manytina, jog jis norėtų, kad tokia informacija išliktų konfidenciali ir nebūtų paviešinta.[138]

Autorius pastebi, kad „skirtingai nuo teisingumo vykdymo modelio, kurį taikant bausmė iš esmės yra laikoma atpildu (restribucinis modelis), ir modelio, sukoncentruoto į resocializaciją (reabilitacinis, resocializacinis modelis), šio modelio pagrindinis tikslas yra nusikaltimu padarytos skriaudos atlyginimas arba kompensavimas“[139]. Todėl esminis momentas mediacijoje, į kurį privalu atsižvelgti, yra dialogo sukūrimas tarp šalių, o ne represinių priemonių taikymas

[138] Renske A. M Van Schijndel, *Confidentiality and victim-offender mediation* (Apeldoorn, Antwerpen, Portland: Maklu Uitgevers, 2009), 43–44.
[139] Rima Ažubalytė, *supra* note 71, p. 107.

kaltininkui. Dėl šios priežasties nukentėjusiojo ir kaltininko mediacija nereikalauja visuomenės įsikišimo, siekiant proceso skaidrumo ar kontrolės. Tačiau, kaip pastebi kiti autoriai, tai nereiškia, kad mediacijos rezultatų kokybė ir mediacijos rezultatų vykdymas neturėtų likti be priežiūros[140].

Manytina, kad būtent dėl šios priežasties konfidencialumo momentas mediacijos proceso metu nėra absoliutus, jam taip pat numatytos tam tikros išimtys. Direktyvos 12 straipsnio 1 dalies e punkte nurodoma, kad „neviešos diskusijos, kurios vyksta mediacijos proceso metu, yra konfidencialios ir vėliau neviešinamos, nebent šalys sutinka arba jeigu to reikalaujama pagal nacionalinę teisę dėl viešesnio visuomenės intereso“. Ši Direktyvos nuostata mums leidžia daryti išvadą, kad mediacijos proceso metu konfidencialumo principo galima būtų nepaisyti dviem atvejais: pirma, kai proceso šalys sutinka, jog mediacijos proceso metu gauta informacija būtų paviešinama; antra, kai to pagal nacionalinę teisę reikalauja viršesnis visuomenės interesas. Ir nors pirmoji apibūdinta situacija atrodo visiškai aiški, autorius pastebi, kad antroji Direktyvoje apibūdinta situacija, kuomet neviešos diskusijos gali būti paviešinamos, jeigu to reikalauja „pagal nacionalinę teisę viršesnis visuomenės interesas“, nėra taip aiškiai suprantama. Autoriaus manymu, ji galėtų būti aiškinama, atsižvelgiant į 46 Direktyvos punktą, kuriame numatyta, kad „[...] tokie veiksmai, kaip grasinimai ar visos smurto rūšys, įvykdytos proceso metu, turėtų būti atskleisti siekiant užtikrinti visuomenės interesą“[141].Autorius mano, kad toks Direktyvos nuostatos aiškinimas yra teisingas, nes tai sudaro prielaidas užkirsti kelią pažeidėjui išsisukti nuo jo neteisėto elgesio, prisidengiant konfidencialumu, ir neleidžia piktnaudžiauti mediacijos procesu, turint pakartotinės viktimizacijos, bauginimo, ar kerštо tikslų. O tai suponuoja apie efektyvesnę nukentėjusiojo interesų apsaugą mediacijos proceso metu. Be to, manytina, kad sąvoka „viršesnis visuomenės interesas“ turėtų apimti ir tokias situacijas, kuomet mediacijos proceso metu yra gaunama informacija apie rengimąsi ateityje daryti sunkius nusikaltimus. Tokiu atveju mediacijos proceso metu gauta informacija taip pat turėtų būti perduodama atitinkamoms teisėsaugos institucijoms[142].

Taigi iš esmės galime konstatuoti, kad konfidencialumui mediacijos procese yra skiriamas išskirtinis dėmesys ir yra keliami išskirtiniai reikalavimai, kurie suteikia teisę mediacijos proceso metu gautą informaciją atskleisti tik ypatingais atvejais.

Tuo tarpu kalbant apie lietuviškąjį susitaikymo institutą pasakytina, kad čia taip pat išskirtini tam tikri kaltininko ir nukentėjusiojo sąveikos (interakcijos) momentai, kurių metu galėtų kilti pavojus konfidencialumo principo pažeidimui. Toks pavojus, autoriaus manymu,

---

[140] Renske A. M Van Schijndel, *supra* note, 138, p. 45.
[141] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES, *supra* note 4, 46 p.
[142] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53, 30 p.

galėtų kilti įgyvendinant šiame skyriuje jau aptartas BK 38 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, kurios apibūdina du galimus kaltininko ir nukentėjusiojo sąveikos momentus – susitarimus, dėl žalos atlyginimo ir susitaikymo.

Autorius iš karto pastebi, kad įstatymų leidėjas Lietuvos baudžiamajame procese aptartų procesų konfidencialumui ypatingo dėmesio neskiria, nors BPK 177 straipsnyje „Ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas“ yra numatytos bendro pobūdžio nuostatos: kad „ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbtini“, „gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina“, kad „draudžiama skelbti duomenis apie nepilnamečius įtariamuosius ir nukentėjusiuosius“, kad „reikiamais atvejais prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas įspėja proceso dalyvius ar kitus asmenis, mačiusius atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kad draudžiama be prokuroro leidimo paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis“, kad „tokiais atvejais asmuo pasirašytinai įspėjamas dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 247 straipsnį“. Tačiau akivaizdu, kad bent jau žalos atlyginimo procedūra LR baudžiamajame procese nėra visiškai apibrėžta ir jos nesaisto jokios procesinės teisės normos, tas suponuoja, kad nesant žalos atlyginimo procedūros, žalos atlyginimo klausimai gali būti sprendžiami už baudžiamojo proceso ribų, o tokia situacija, autoriaus manymu, iš esmės negali užtikrinti konfidencialumo. Tuo tarpu susitaikymo procedūra yra iš dalies reglamentuota tam tikruose teisės aktuose[143], kurie nustato susitaikymo procedūros privalomojo pobūdžio formą. Tačiau ši procedūra neįpareigoja proceso šalių susitaikymo proceso metu sužinotą informaciją laikyti konfidencialia, nes susitaikymo protokole asmenys nėra pasirašytinai įspėjami dėl atsakomybės pagal BK 247 straipsnį. Be to, autorius pastebi, kad įtariamasis ir nukentėjusysis Lietuvos baudžiamajame procese nėra apskritai įpareigoti laikytis konfidencialumo[144], todėl jiems tokių duomenų paviešinimas negali sukelti jokių neigiamų teisinių pasekmių.

Remdamasis tuo, kas buvo išdėstyta, autorius daro išvadą, kad susitaikymo ir žalos atlyginimo procesų metu LR procesinės teisės normos proceso šalims konfidencialumo neužtikrina. O tokia situacija suponuoja apie tai, kad Direktyvos nuostatos šiuo atveju nėra įgyvendinamos.

---

[143] Yra patvirtinta oficiali susitaikymo dokumento forma. Lietuvos Generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d.įsakymas, *supra* note 136.

[144] Oficialiose dokumentų formose – „Teisių ir pareigų liudytojui išaiškinimo protokole“ ir „įtariamojo teisių išaiškinimo protokole“ proceso šalims nėra numatyta pareiga laikytis konfidencialumo. *Ibid.*

2.6. Galimybė atsižvelgti į šalių susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu

Visų pirma autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad mediacijos procesas turėtų būti suprantamas kaip veikiantis „paraleliai su baudžiamuoju procesu ar jam pasibaigus“[145]. Autoriaus manymu, tai pabrėžia savotišką mediacijos proceso autonomiškumą ir leidžia suprasti, kad mediacijos procesas turėtų veikti kaip autonomiškas darinys, nepriskiriamas pačiam baudžiamajam procesui, tačiau su juo neabejotinai „sąveikaujantis ir galintis daryti įtaką tolimesnei proceso baigčiai“[146], nes į tokio proceso metu pasiektus susitarimus baudžiamajame procese turėtų būti numatyta galimybė atsižvelgti. Direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punktas detalizuoja, kad galimybė atsižvelgti turėtų būti suteikiama į bet kokį susitarimą, kuris šalių buvo pasiektas savanoriškai. Šiuo atveju autorius iš karto norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Direktyvoje pateikta formuluotė, manytina, nėra visiškai tiksli. Autorius mano, kad net ir savanoriškai pasiektas susitarimas tarp šalių ne visais atvejais gali būti pateisinamas ar reikšmingas tolimesniame baudžiamajame procese.

Šiuo atveju autorius siūlo atsižvelgti į ET MK 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacijos Nr. R (99) 19 nuostatas, kurių analizė autoriui leidžia teigti, kad šiuo atveju turime kalbėti apie galimybę atsižvelgti ne į bet kokius susitarimus, o tik į teisiškai reikšmingus susitarimus. Susitarimo turinys šiuo atveju turėtų būti sudarytas tik iš pagrįstų ir proporcingų įsipareigojimų[147]. Pagrįsti įsipareigojimai čia turėtų būti suprantami kaip tokie, kurie yra susieti nusikalstamos veikos ir iš jos kylančių kaltininko įsipareigojimų[148]. Proporcingumo reikalavimas šiuo atveju reiškia, kad turi būti tam tikras balansas tarp nusikalstamos veikos sunkumo ir kaltininko naštos, trumpiau tariant, kaltininkas turėtų įsipareigoti atlyginti tik tokią žalą, kurią yra padaręs, ir ne daugiau[149].

Todėl manytina, kad galimybė atsižvelgti į savanoriškai pasiektą šalių susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu turėtų apimti ne bet kokius susitarimus, o tik tokius susitarimus, kurių turinys apima nusikalstamą veiką ir iš jos kylančius proporcingus kaltininko įsipareigojimus atlyginti padarytą žalą nukentėjusiajam.

Kalbant apie Lietuvoje taikomą susitaikymo institutą pažymėtina, kad pastarųjų trijų metų teismų praktikos apžvalga bylose, kuriose buvo nagrinėjami su BK 38 straipsnio taikymu susiję klausimai, autoriui leidžia teigti, kad į proceso metu pasiektą savanorišką kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimą,, kurio metu nukentėjusiajam buvo atlyginta žala, teismai, vertindami ir

---

[145] European Commission, DG Justice, *supra* note 62.
[146] Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES, *supra* note 4, 12 str. 1 d. d. p.
[147] Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, *supra* note 53, 31 p.
[148] *Ibid.*
[149] *Ibid*.

kitų BK 38 straipsnio būtinų atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų buvimą ir nustatę jų visumą, visais atvejais atsižvelgė į minėtas aplinkybes tolimesniame baudžiamajame procese, tuo pagrindu atleisdami kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės apskritai arba remdamiesi BK 59 straipsniu pripažino tokius kaltininko veiksmus atsakomybę lengvinančia aplinkybe. Kad geriau iliustruoti aprašomą situaciją autorius toliau pateikia keletą teisminės praktikos pavyzdžių.

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nustatė, kad: „D. G. padarė BK 281 str. 1 d. numatytą nusikalstamą veiką, t. y. neatsargų nusikaltimą (BK 11 str. 2 d.). Nusikaltimo padarymo metu buvo neteistas ir nebuvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Po šio nusikaltimo padarymo naujų nusikalstamų veikų ar teisės pažeidimų nepadarė. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu D. G. savo kaltę pripažino ir gailėjosi, atsiprašė nukentėjusiojo, atlygino žalą. Tokie pozityvūs nuteistojo D. G. veiksmai leidžia pagrįstai manyti, kad jis nebedarys naujų nusikalstamų veikų, todėl galima jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės esant visoms sąlygoms, numatytoms Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 38 straipsnio 1 dalyje, ir baudžiamąją bylą nutraukti“[150].

Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėja pasisakydama dėl bausmės skyrimo V.K pagal LR BK 138 str. 2 d. 8 p. ir LR BK 284 str. 1 d., nurodė, kad „skiriant bausmę teismas atsižvelgia į nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį, jų pobūdį, kaltinamojo asmenybę. Atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra tai, kad nusikalstamas veikas V. K. padarė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio [...], baustas administracine tvarka. Atsižvelgiama į atsakomybę lengvinančias aplinkybes: teismo neteistas, atsiprašė nukentėjusiųjų, atlygino žalą. V. K. skirtina laisvės atėmimo bausmė pritaikant Lietuvos Respublikos BK 75 str.“[151].

Taigi, kaip galime pastebėti iš pateiktų teisminės praktikos pavyzdžių, į kaltininko ir nukentėjusiojo pasiektą susitarimą dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo LR baudžiamajame procese teismas turi galimybę atsižvelgti net ir tais atvejais, kai BK 38 straipsnyje numatyto susitaikymo instituto įgyvendinimas yra neįmanomas. Todėl šiuo atveju būtų galima teigti, kad Direktyvoje mediacijos procesui keliamas reikalavimas atsižvelgti į bet kokius susitarimus, kurių turinys apima nusikalstamą veiką ir iš jos kylančius proporcingus kaltininko įsipareigojimus atlyginti padarytą žalą nukentėjusiajam, Lietuvos baudžiamajame procese šiuo metu yra realiai užtikrinamas.

---

[150] “Klaipedos apygardos teismo Baudžiamuju bylu skyriaus 2013 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-380-2013,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=89e92a5b-7962-4a02-a2dd-194304ff20af

[151] “Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2444-119/2013,” prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de23e9b5-8f38-47ed-911d-2667797ae6ab

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Atlikta literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad atkuriamasis teisingumas baudžiamajame procese paprastai įgyvendinamas pasitelkiant gana skirtingus atkuriamojo teisingumo modelius. Tačiau atkuriamojo teisingumo, kaip reiškinio, turinį baudžiamajame procese geriausiai apibūdina trys požymiai: 1) auka ir kaltininkas aktyviai dalyvauja ginčo sprendime, 2) ginčo metu sprendžiami žalos atlyginimo ir susitaikymo klausimai; 3) šalims išspręsti kilusį ginčą padeda nešališkas tarpininkas.
2. Direktyvos nuostatos neįpareigoja valstybių narių savo nacionalinėje teisėje diegti konkretų atkuriamojo teisingumo modelį, tačiau atlikta Europos ir Europos Sąjungos teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad priimtiniausias atkuriamojo teisingumo modelis, kurį būtų galima diegti Lietuvos baudžiamajame procese, yra mediacija. Konstitucinė bei baudžiamojo proceso doktrina leidžia teigti, kad atkuriamojo teisingumo, be kita ko ir mediacijos, įgyvendinimui Lietuvos Respublikos Konstitucija kliūčių nesudaro ir numato tokį teisinį reguliavimą baudžiamajame procese kaip galimą.
3. Direktyvoje mediacijos įgyvendinimui keliami būtini reikalavimai: 1) kaltininkas turi pripažinti pagrindines bylos aplinkybes; 2) turi būti užtikrinti nukentėjusiojo interesai; 3) šalių dalyvavimas mediacijos procese turi būti savanoriškas; 4) šalių dalyvavimas mediacijos procese, siekiant susitarimo, padedant trečiajai nešališkai šaliai, yra aktyvus; 5) mediacijos procesas yra konfidencialus; 6) turi būti numatytos galimybės atsižvelgti į mediacijos proceso metu šalių pasiektą susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu.
4. Direktyvoje keliamas reikalavimas kaltininkui pripažinti pagrindines bylos aplinkybes yra siejamas su oficialiu kaltinimų (įtarimų) pateikimu ir jo turinio pripažinimu.

4.1. BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte įstatymų leidėjo suformuluota sąlyga „prisipažinti padarius nusikalstamą veiką“, aiškinant ją lingvistiškai, gali būti aiškinama kaip reikalaujanti ne byloje surinktų duomenų pripažinimo, bet tokių duomenų pateikimo teisėsaugos institucijoms; kartu, kaip savo padarytos veikos teisinio įvertinimo.

4.2. Lietuvos teismų praktikoje suformuotas kitoks BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytos sąlygos turinio aiškinimas, kuris iš esmės atitinka Direktyvos turinį, kas leidžia daryti išvadą, kad šis Direktyvoje numatytas reikalavimas Lietuvos baudžiamajame procese šiuo metu yra realiai įgyvendinamas.

4.3. Taigi, nepaisant koreguojančios teismų praktikos, darytina išvada, kad tokia netiksli normos gramatinė struktūra, gali reikšti teisinio aiškumo principo pažeidimą, kuris įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teisinių santykių subjektai numatytų, ko iš jų reikalauja teisė.

4.4. *Todėl LR BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: „pripažino padaręs veiką, kurios padarymu jis yra įtariamas“.*

5. Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti nukentėjusiojo interesus reiškia, kad: 1) mediacijos procesas gali būti pradėtas tik esant pagrindo manyti, kad nukentėjusiajam bus užtikrintas realus turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimas, priklausomai nuo to, kokios žalos atlyginimą yra suinteresuotas gauti nukentėjusysis; 2) mediacijos procesas gali būti pradėtas tik esant pagrindo manyti, kad nukentėjusiajam mediacijos proceso metu bus užtikrinta apsauga nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо apraiškų.

5.1. Atlikus Lietuvos Respublikos norminių teisės aktų analizę bei teismų praktikos apžvalgą, konstatuotina, kad BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta alternatyvi sąlyga realiam žalos atlyginimui „susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo“ yra gana dažnai taikoma praktikoje, tačiau iš esmės neužtikrina nukentėjusiojo intereso gauti realų žalos atlyginimą, o įtariamajam sudaro prielaidas piktnaudžiauti procesu, sudarant deklaratyvius susitarimus.

5.2. *Todėl BK 38 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: „savo noru visiškai atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba atlygino didžiąją dalį žalos ir dėl likusios dalies žalos atlyginimo ar pašalinimo susitarė su fiziniu ar juridiniu asmeniu, kuriam žala buvo padaryta“.*

5.3. BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta sąlyga įtariamajam „*susitaikyti su nukentėjusiuoju*“ nėra būtina procese, kurį numato Direktyva. Literatūros, norminių aktų ir teismų praktikos analizė rodo, kad ši sąlyga ne tik kad neužtikrina nukentėjusiojo interesų, bet ir ne visais atvejais gali būti įvykdyta, nes nepriklauso vien nuo įtariamojo valios ir pastangų. Tokia situacija atskirais atvejais gali lemti iš esmės analogiškų faktų skirtingą vertinimą, kas gali sudaryti prielaidas asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimams.

6.4 *Todėl BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatas siūlytina keisti išdėstant jas taip: „jeigu jis susitaikė ar nuoširdžiai siekė susitaikyti su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu“.*

6.5. Lietuvos baudžiamajame procese nėra numatyta procedūra, kurios metu nukentėjusysis ir įtariamasis saugioje aplinkoje galėtų spręsti žalos atlyginimo ir susitaikymo klausimus. Ši teisinio reguliavimo spraga lemia tai, kad visų pirma, nesureguliavus procedūros nei kaip baudžiamojo proceso integralios dalies, nei kaip autonomiškos procedūros, nėra užtikrinami Direktyvoje keliami reikalavimai atkuriamojo teisingumo procesinei formai.

6.6. Nesant jokio paties susitaikymo proceso reguliavimo procedūros, neužtikrinamas Direktyvos reikalavimas apsaugoti nukentėjusįjį nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо apraiškų. Kaip rodo teismų praktika, susitaikymo siekimas, nesant tokios

procedūros, kraštutiniais atvejais gali peraugti į savavaldžiavimą ar neteisėtą poveikį proceso dalyviui (BK 294 ir 233, 234 straipsniai).

7. Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti savanorišką šalių dalyvavimą mediacijos procese, kuris suponuoja tokį reguliavimą, kad prieš sutinkant dalyvauti mediacijos procese nukentėjusiajam turi būti pateikta išsami informacija apie tokį procesą, jo metu galimus pasiekti rezultatus, taip pat informacija apie susitarimo įgyvendinimo kontrolės procedūras. Tik nukentėjusiajam turint galimybę disponuoti tokia informacija yra laikoma, kad jis gali priimti pagrįstą sprendimą savanoriškai dalyvauti mediacijos procese.

7.1. Atlikus Lietuvos baudžiamųjų įstatymų analizę konstatuotina, kad juose nėra reglamentuota tokios informacijos pateikimo tvarka, turinys, subjektas, kuris tokią informaciją privalėtų suteikti, o tai sudaro pagrindą abejoti šalių priimto sprendimo dalyvauti tokiame procese pagrįstumu ir savanoriškumu.

7.2. *Todėl siūlytina, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai be bendros pareigos informuoti proceso dalyvius apie jų teises, būtų įpareigoti informuoti apie įstatymų numatytą galimybę susitaikyti, esant įstatymo nustatytoms sąlygoms.*

8. Direktyvoje keliamas reikalavimas sudaryti sąlygas šalims aktyviai dalyvauti konfidencialiame mediacijos procese, siekiant susitarimo, padedant trečiajai nešališkai šaliai.

8.1. Procesas, kai šalys aktyviai dalyvauja mediacijos procese, siekdamos susitarimo, padedant trečiajai nešališkai šaliai, suprantamas kaip toks, kuomet jo metu nukentėjusiajam ir kaltininkui sudaromos sąlygos be aplinkinių įtakos kalbėtis apie savo patirtis, poreikius ir interesus, kurie pasireiškė dėl įvykdytos nusikalstamos veikos. Nešališko asmens dalyvavimas šiame procese pasireiškia tik tuo, kad jis padeda proceso šalims ieškoti sprendimo būdų, tačiau jų nesiūlo.

8.2. Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti mediacijos proceso konfidencialumą yra siejamas su dviem esminiais momentais: 1) autonomišku mediacijos procesu, veikiančiu už baudžiamojo proceso ribų; ir 2) nešališkos šalies dalyvavimu jame, kuri turėtų užtikrinti, kad visa informacija, kuria apsikeitė nukentėjusysis ir kaltininkas mediacijos proceso metu, bus laikoma paslaptyje, nebent šalys susitarė kitaip arba jeigu tokios informacijos paviešinimo reikalauja viešasis (visuomenės) interesas.

8.3. Atlikus LR norminių teisės aktų analizę ir teisminės praktikos apžvalgą, konstatuotina, kad LR baudžiamajame procese konfidenciali procedūra, kurios metu šalys be aplinkinių įtakos galėtų ieškoti konflikto sprendimo būdų, nėra reglamentuota. Susitaikymo viešojo kaltinimo bylose procesas taip pat nesiejamas su jokia autonomiška procedūra, veikiančia už baudžiamojo proceso ribų.

8.4. Šiuo metu BK ir BPK numatytame susitaikymo viešojo kaltinimo bylose procese praktiškai vykstantis ikiteisminio tyrimo pareigūnų neformalus tarpininkavimas neatitinka nešališkos šalies požymių. Teisės normos neįpareigoja šalių laikytis konfidencialumo susitaikymo ir žalos atlyginimo procesų metu. Todėl darytina išvada, kad Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti nešališko asmens dalyvavimą bei mediacijos proceso konfidencialumą Lietuvos baudžiamajame procese nėra užtikrinamas.

9. Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti galimybę atsižvelgti į šalių susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu reiškia, kad proceso metu turi būti numatyta galimybė atsižvelgti į šalių savanoriškai sudarytą susitarimą, kuris apimtų nusikalstamą veiką ir iš jos kylančius proporcingus kaltininko įsipareigojimus atlyginti padarytą žalą nukentėjusiajam.

9.1. Atlikta LR norminių teisės aktų analizė ir teisminės praktikos apžvalga leidžia konstatuoti, kad į pasiektą susitarimą dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo LR baudžiamajame procese teismas turi galimybę atsižvelgti ne tik atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, pritaikius BK 38 straipsnio nuostatas, tačiau ir tais atvejais, kai BK 38 straipsnyje numatyto susitaikymo instituto įgyvendinimas yra neįmanomas. Todėl darytina išvada, kad Direktyvoje keliamas reikalavimas užtikrinti galimybę atsižvelgti į šalių susitarimą tolimesnio baudžiamojo proceso metu LR baudžiamajame procese šiuo metu yra realiai užtikrinamas.

Apibendrinus gautas išvadas konstatuotina, kad darbo pradžioje iškelta tyrimo hipotezė pasitvirtino. Susitaikymo viešojo kaltinimo bylose reguliavimas ir taikymo procedūros tik iš dalies užtikrina Direktyvoje numatytos mediacijos paskirtį, nukentėjusiojo ir įtariamojo interesus. Be to, pažymėtina, kad autoriaus pateikti pasiūlymai dėl BK 38 straipsnio nuostatų tobulinimo iš esmės negali užtikrinti Direktyvos nuostatų įgyvendinimo visa apimtimi. Tam, kad visa apimtimi būtų įgyvendintos Direktyvos nuostatos, yra būtina svarstyti vieno iš atkuriamojo teisingumo modelių pritaikymo Lietuvoje galimybes, nes, manytina, tik tokia procedūra, kuri pasižymi visais atkuriamojo teisingumo procesinei formai būdingais požymiais, baudžiamojo proceso metu gali užtikrinti proceso dalyviams saugumo, konfidencialumo ir nešališkumo reikalavimus, keliamus Direktyvoje.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Ažubalytė, Rima. „Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje.“ Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2002.
2. Baranskaitė, Agnė. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
3. Bruckmuller, Karin, et al. “Restorative practices in criminal procedure during pre-trial stage and court procedure.“ Iš *European Best Practices of Restorative Justice in the Criminal Procedure*. Karin Bruckmuller, Christoph Koss, Wojciech Juszkiewicz, Arthur Hartmann, Dominic Kelly, Andrea Matouskova, Antonija Žižak, Vasso Artinopoulou, Theo Gavrielides, Peter Mražek, Maritha jacobsson, Lottie Wahlin, 109-215. Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary, 2010. Prieiga per internetą: http://www.iars.org.uk/sites/default/files/Restorative%20justice%20report%20_%20Hungary.pdf
4. Gavrielides, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, 2007. Prieiga per internetą: http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/HEUNI_8oiteshk6w.pdf
5. Johnstone, Gerry, and Daniel Van Ness. *Handbook of Restorative Justice*. USA, Canada: Willan Publishing, 2007.
6. Kaminskienė, Natalija, et. al. *Mediacija: vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
7. Marshall, Tony F. *Restorative Justice: An Overview*. London: Home Office, 1999. Prieiga per internetą: http://fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf
8. Matuzienė, Eglė. „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014.
9. McCold, Paul, and Ted Watchel. “Restorative Justice Theory Validation.“ Iš *Restorative Justice: Theoretical Foundations*, E. Weitekamp and H-J. Kerner (Eds.). 110-142. Cullompton: Willan Pub, 2002.
10. Michailovič, Ilona, et al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014.

11. Pelikan, Christa. “Mediation between the victim and offender in Austria: legal ramifications and practice.“ Iš *Juvenile Offender-Victim Mediation*, B.Czarnccka-Dzialuk, D.Wójcik (Eds.). 51-60. Warszawa: Institute of Justine, 1999.
12. Strang, Heather. *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*. Oxford: Claredon Press, 2002.
13. United Nations Office of Drugs and Crime. *Hand book on Restorative Justice Programmes*. Austria, 2006. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf
14. Vaitkevičiūtė, Valerija. *Tarptautinių žodžių žodynas*: *Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Žodynas, 2007.
15. Van Ness, Daniel and Karen Heetderks Strong. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice* (3rd edition). Cincinati: LexisNexis, 2006.
16. Van Ness, Daniel. “Proposed Basic Principles on the Use of Restorative Justice: Recognising the Aims and Limits of Restorative Justice.“ Iš *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Von Hirsch A., Roberts J., Bottoms A. E., Roach K., Schiff M (Eds.). 157-176. Oxford: Hart, 2004.
17. Van Schijndel, Renske A. M. *Confidentiality and victim-offender mediation*. Apeldoorn, Antwerpen, Portland: Maklu Uitgevers, 2009.
18. Visockas, Evaldas, et al. *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas*. Vilnius: AB Kopa, 2011. Prieiga per internetą: http://mediacija.policija.lt/modules/pamokos/Pdf/Mediacijos_vadovas.pdf
19. Zehr, Howard and Ali Gohar. *The Little Book of Restorative Justice*. Pennsylvania: Good Books, 2002. Prieiga per internetą: http://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf

Moksliniai straipsniai

20. Astor, Hilary. “Mediator Neutrality: Making Sense of Theory and Practice.” *Social & Legal Studies* 16, 2 (2007): 221–239.
21. Ažubalytė, Rima. „Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme.“ *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 41–47. http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367185825563/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content
22. Ažubalytė, Rima. „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis.“*Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 16–24.

http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154945259/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content

23. Ažubalytė, Rima. „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų.“ *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 33–40. http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154942025/DS.002.0.01.ARTIC
24. Ažubalytė, Rima. „Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą.“ *Jurisprudencija* 70, 62 (2005): 119–125. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/1c5/12_azubalyte.pdf
25. Baranskaitė, Agnė. „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos.“ *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66–71. http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162840525/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content
26. Grove, Louise and Graham Farrell. “Repeat Victimization.“ *Oxford Bibliographies in Criminology* (2011). http://www.oxfordbibliographies.com.ezproxy.mdx.ac.uk/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0119.xml
27. Smith, Cindy J. “International Policy Formation: The Development Of Restorative Justice Policy Within The United Nations.“ *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2005, 11 (1): 29–49.

Elektroniniai leidiniai

28. German Criminal Code. *Federal Law Gazette*. I p 3322 (1998). Žiūrėta 2016-02-19. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0007
29. Ouellet, Julian. “Structural Barriers to Agreement: Beyond Intractability.“ Žiūrėta 2016-02-19. http://www.beyondintractability.org/essay/structural-barriers

Lietuvos Respublikos teisės aktai

30. “Lietuvos Generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas „dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 20897 (2014). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d88c1908f6911e4a98a9f2247652cf4
31. “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.“ *Valstybės žinios*, Nr. 89-2741 (2000).

32. “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341 (2002).
33. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 7-130 (1997). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta387/content
34. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 181-6708 (2004). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content
35. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 90-3529 (2006). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content
36. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos konstitucijai“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 7-254 (2006). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content
37. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija)

atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 111-4549 (2007). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta568/content

38. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas **„**Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 36-1390 (2009). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta515/content
39. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.“ *Valstybės žinios*, Nr. 16-758 (2010). Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta164/content

Lietuvos Respublikos teismų praktika

40. “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-789-175-2013.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb6705d1-ecd3-418d-ba3b-4e90675fdfa7
41. “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-432-594/2015.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=be5dc808-2a8e-4995-8cc5-849864d9a816
42. “Klaipedos apygardos teismo Baudžiamuju bylu skyriaus 2013 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-380-2013.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=89e92a5b-7962-4a02-a2dd-194304ff20af
43. “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-417-2013.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b8edaa71-c65d-48b3-ad13-87c9e64677b0
44. “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-462-174-2014.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de81e22f-6d96-45cf-b328-0bb4480c5a8c

45. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-632/2005.” Prieiga per internetą: http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29174
46. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=61f2490b-5899-434e-bc35-0d528fdab255
47. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-432/2009.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cb90b0d2-935b-43c5-8ffc-9ab16eacb3a1
48. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-102/2010.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=931ed2e7-2087-4d12-a5a4-d91d143b57d3
49. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-582/2011.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ff0ff84c-75ff-48a3-9f6a-b7395037e3be
50. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005.” Prieiga per internetą: http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=29057
51. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2014.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bfd1a21d-3bd2-4d58-bb58-e92959cd65d1
52. “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 7 d. nutratis baudžiamojoje byloje 1A-267-116/2009.” Prieiga per internetą: http://eteismai.lt/byla/272046139632593/1A-267-116-2009?word=lap
53. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-312/2013.” Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9834b2ea-3154-4697-95cb-1f3bb3a53442
54. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-258-312-2014.” Prieiga per internetą:

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3fe49493-86ac-488b-802e-e4fbe389c35d

55. "Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2444-119/2013." Prieiga per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de23e9b5-8f38-47ed-911d-2667797ae6ab

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai

56. Council of Europe Committee of Ministers 11th of September 1995 Recommendation No. R (95) 12, on the management of criminal justice. Prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=536554&SecMode=1&DocId=527282&Usage=2
57. Council of Europe Committee of Ministers 14th of June 2006 Recommendation No. REC (2006) 8, on assistance to crime victims. Prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383
58. Council of Europe Committee of Ministers 15th of September 1999 Recommendation No. R (99) 19, concerning mediation in penal matters. Prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383
59. Council of Europe Committee of Ministers 17th of September 1987 Recommendation No. (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation. Prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608023&SecMode=1&DocId=694280&Usage=2
60. Council of Europe Committee of Ministers 28th of June 1985 Recommendation No. (85) 11, on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure. Prieiga per internetą: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2
61. European Commission, DG Justice. Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. (European Commission, DG Justice, 2013). Prieiga per internetą:

http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf

62. Europos Bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija 1997). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224
63. United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Prieiga per internetą: http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf

Europos Sąjungos teisės aktai

64. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva Nr. 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Europos Sąjungos ofiacialusis leidinys, L 315, (2012). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=LT
65. Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. Europos Bendrijų oficialusis leidinys L 82 (2001). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=LT
66. Tarybos 2011 m. liepos 10 d. rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano, Europos Sąjungos oficialusis leidinys 187/01 (2011). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011G0628(01)&from=EN

Tarptautinių teismų sprendimai

67. Case 178/94, Dillenkofer and others v. Bundesrepublik Deutschland, 1996, E.C.R. I-04845.

ANOTACIJA

***Pagrindinės sąvokos**: susitaikymas, mediacija, atkuriamasis teisingumas, baudžiamasis procesas*

Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba, siekdami užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą baudžiamojo proceso metu, 2012 m. spalio 25 d. priėmė direktyvą Nr. 2012/29/ES, kuria įpareigojo valstybes nares ne vėliau kaip iki 2015 m. lapkričio 16 d. priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus šios įgyvendinimui. Atsižvelgiant į tai, kad LR baudžiamuosiuose įstatymuose iki Direktyvoje numatyto termino pabaigos nebuvo atlikti jokie pakeitimai, darbe buvo užsibrėžtas tikslas - ištirti, ar LR baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuotas susitaikymo institutas atitinka Direktyvoje keliamus minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose.

Atlikus tyrimą, darbe daroma išvada, kad susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose reguliavimas ir taikymo procedūros tik iš dalies užtikrina Direktyvoje numatytos mediacijos paskirtį, nukentėjusiojo ir įtariamojo interesus. Pagrindinė to priežastis - Lietuvos baudžiamajame procese nėra numatyta procedūra, kurios metu nukentėjusysis ir įtariamasis galėtų saugiai ir konfidencialiai spręsti žalos atlyginimo ir susitaikymo klausimus, padedant trečiajai nešališkai šaliai.

ANOTATION

***Key words**: reconciliation, mediation, restorative justice, criminal proceedings*

In order to ensure the receipt of complete information, support and protection of crime victims during criminal proceedings, the European Parliament and the Council adopted the directive No 2012/29/EU of 25 October 2012, obliging the Member States of the European Union to adopt laws and other legal acts, required for implementation of the Directive, not later than by 16 November 2015. Considering the fact, that there were no amendments in criminal legislation of the Republic of Lithuania made before the term set forth in the Directive, the objective of the Paper is to study whether the reconciliation institute regulated in criminal legislation of the Republic of Lithuania meets the minimum requirements of the Directive, required to ensure provision of restorative justice services in public prosecution cases.

After the research there is a conclusion that regulation of reconciliation institute in public prosecution cases and application procedures partially ensure mediation purpose set forth in the Directive and interests of aggrieved and suspected persons. The main reason is that the criminal proceeding of the Republic of Lithuania does not provide the procedure for safe and confidential solving of damage compensation and reconciliation issues between aggrieved and suspected persons, with the help of the third independent party.

SANTRAUKA

Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba, siekdami užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą baudžiamojo proceso metu, 2012 m. spalio 25 d. priėmė direktyvą Nr. 2012/29/ES, kuria įpareigojo valstybes nares ne vėliau kaip iki 2015 m. lapkričio 16 d. priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, būtinus šios įgyvendinimui. Direktyvos nuostatų analizė rodo, kad valstybės narės yra įpareigojamos, nepažeidžiant nusikaltimo aukos ir teisės pažeidėjo teisių, užtikrinti, kad esant šių proceso šalių savanoriškam sutikimui, jiems būtų sudaromos sąlygos pasinaudoti atkuriamojo teisingumo paslaugomis, kurių metu jie galėtų aktyviai dalyvauti sprendžiant tarp jų dėl nusikalstamos veikos iškilusį ginčą, padedant trečiajai nešališkai šaliai. Atsižvelgiant į tai, kad LR baudžiamuosiuose įstatymuose iki Direktyvoje numatyto termino pabaigos nebuvo atlikti jokie pakeitimai, darbe buvo užsibrėžtas tikslas - ištirti, ar LR baudžiamuosiuose įstatymuose reglamentuotas susitaikymo institutas atitinka Direktyvoje keliamus minimalius reikalavimus, būtinus užtikrinti atkuriamojo teisingumo paslaugas viešojo kaltinimo bylose.

Siekiant šio tikslo, pirmoje darbo dalyje analizuojamos doktrinoje vyraujančios atkuriamojo teisingumo koncepcijos bei atskleidžiami esminiai jo požymiai, taip nustatoma atkuriamojo teisingumo procesinė forma baudžiamajame procese. Toliau analizuojama viena iš atkuriamojo teisingumo procesinių formų - mediacija bei reikalavimai mediacijos įgyvendinimui Lietuvos baudžiamajame procese, kylantys iš Direktyvos nuostatų. Antroje darbo dalyje, aptarus konstitucines prielaidas mediacijos įgyvendinimui Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, daroma išvada, kad toks teisinis reguliavimas pats savaime neprieštarauja Konstitucijai. Toliau darbe atliekama kompleksiška lyginamoji mediacijos ir susitaikymo instituto analizė, siekiant išsiaiškinti, ar susitaikymo institutas, jo reguliavimas ir taikymo procedūros atitinka Direktyvoje keliamus minimalius reikalavimus mediacijai viešojo kaltinimo bylose.

Atlikus tyrimą, darbe daroma išvada, kad susitaikymo instituto viešojo kaltinimo bylose reguliavimas ir taikymo procedūros tik iš dalies užtikrina Direktyvoje numatytos mediacijos paskirtį, nukentėjusiojo ir įtariamojo interesus. Pagrindinė to priežastis - Lietuvos baudžiamajame procese nėra numatyta procedūra, kurios metu nukentėjusysis ir įtariamasis galėtų saugiai ir konfidencialiai spręsti žalos atlyginimo ir susitaikymo klausimus, padedant trečiajai nešališkai šaliai.

SUMMARY

In order to ensure the receipt of complete information, support and protection of crime victims during criminal proceedings, the European Parliament and the Council adopted the directive No 2012/29/EU of 25 October 2012, obliging the Member States of the European Union to adopt laws and other legal acts, required for implementation of the Directive, not later than by 16 November 2015. The analysis of provisions of the Directive demonstrated, that the Member States, without violation of rights of a crime victim and offender, are obliged to ensure that upon mutual consent of the proceeding parties, they would be able to use restorative justice services, enabling active participation in solving of the dispute related to the act of crime with the help of the third independent party. Considering the fact, that there were no amendments in criminal legislation of the Republic of Lithuania made before the term set forth in the Directive, the objective of the Paper is to study whether the reconciliation institute regulated in criminal legislation of the Republic of Lithuania meets the minimum requirements of the Directive, required to ensure provision of restorative justice services in public prosecution cases.

For this purpose the first part of the paper provide the analysis of restorative justice concepts prevailing in the doctrine and disclosure of the essential features, as well as establishment of restorative justice proceeding forms – mediation and requirements for mediation and requirements for mediation implementation in the criminal proceeding of Lithuania, arising from the provisions of the Directive. The second part of the Paper, after discussion of constitutional allowances for mediation implementation in criminal justice of Lithuania, includes the conclusion, that such legal regulation itself is inconsistent with the Constitution. Thereafter there is a complex comparative analysis of mediation and reconciliation institute in order to find out whether the reconciliation institute, its regulation and application procedures meet the minimum requirements of the Directive for mediation in public prosecution cases.

After the research there is a conclusion that regulation of reconciliation institute in public prosecution cases and application procedures partially ensure mediation purpose set forth in the Directive and interests of aggrieved and suspected persons. The main reason is that the criminal proceeding of the Republic of Lithuania does not provide the procedure for safe and confidential solving of damage compensation and reconciliation issues between aggrieved and suspected persons, with the help of the third independent party.